

Olivier Clément

„*Tatăl nostru* este rugăciunea pe care Iisus a dat-o ucenicilor Săi și pe care Biserica ne-o transmite la rândul ei. În felul acesta, Biserica ne face să pătrundem în rugăciunea lui Iisus, care constituie înșăși ființa ei. Căci trebuie să înțelegem că toată bogăția liturgică a Bisericii, toată moștenirea ei ascetică și duhovnicească nu sunt nimic altceva decât simbolul și calea înălțării noastre cu Hristos și a vieții noastre în Hristos.

Duhul ni-l dă pe Hristos, care, la rândul Său, ne dă Duhul. Pe Acesta îl primim «pentru viața lumii», în Trupul eclezial al Celui înviat, care smulge pe toți oamenii din neant. *Rugăciunea către Sfântul Duh* ne deschide sufletele către această suflare de viață, de comuniune, de libertate.

Dar nimic durabil nu se poate câștiga fără o asceză de încredere și smerenie. *Rugăciunea de pocăință a Sfântului Efrem*, care era supranumit în secolul al IV-lea «harta Sfântului Duh», ne arată în același timp piedicile și drumul pentru a ajunge la acea «dragoste» rară și greu de atins, care este «sinteza tuturor virtuților».

Olivier Clément

TREI RUGĂCIUNI

REÎNTRIREA
Colibert

Olivier Clément

TREI RUGĂCIUNI

Olivier Clément

TREI RUGĂCIUNI

TATĂL NOSTRU
ÎMPĂRATE CERESC

RUGĂCIUNEA SFÂNTULUI EFREM SIRUL

- ediția a doua -

Traducere de Ileana Grigore

*Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului Părinte IRINEU,
Arhiepiscop al Alba Iuliei*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CLEMENT, OLIVIER

Trei rugăciuni / Olivier Clément - Ed. a 2-a, rev. - Alba

Iulia: Reînțregirea, 2014

ISBN 978-606-509-264-8

243:281.95

Tatăl nostru este rugăciunea pe care însuși Hristos a dat-o ucenicilor Săi și pe care Biserica ne-a transmis-o. Ea invocă mai întâi, spun Părinții (mă gândesc mai ales la comentariul minunat al Sfântului Maxim Mărturisitorul), cele Trei persoane ale Sfintei Treimi, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt și voiața lor comună, apoi atitudinile necesare omului pentru a intra în universul treimic, folosirea euharistică a timpului, libertatea căutată în har și în respectul dezinteresat pentru celălalt, refuzul ultimei apostazii, participarea la biruința lui Hristos asupra iadului și a morții.

Duhul ni-l dă pe Hristos, care, la rândul Său, ne dă Duhul. Pe Acesta Îl primim „pentru viața lumii”, în Trupul eclezial al Celui înviat, care smulge pe toți oamenii din neant. Rugăciunea către Sfântul Duh ne deschide sufletele către această suflare de viață, de comuniune, de libertate.

Dar nimic durabil nu se poate câștiga – „viața creștină, spunea Sfântul Serafim de Sarov, constă în dobândirea Sfântului Duh” – fără o asceză de încredere și smerenie. Rugăciunea de pocăință („metanoidică”) a Sfântului Efreem, care era supranumit în secolul al IV-lea „harta Sfântului Duh”, ne arată în același timp piedicile și drumul pentru a ajunge la acea „dragoste” rară și greu de atins, care este „sinteza tuturor virtuților”.

Sigur că eu n-am putut scrie decât texte de prag. Poate că ele – și aceasta este propria mea rugăciune – vor ajuta pe unii să-l depășească.

Tatăl nostru

Tatăl nostru este rugăciunea pe care Iisus a dat-o ucenicilor Săi și pe care Biserica ne-o transmite la rândul ei. În felul acesta, Biserica ne face să pătrundem în rugăciunea lui Iisus, care constituie înseși ființa ei. Căci trebuie să înțelegem că toată bogăția liturgică a Bisericii, toată moștenirea ei ascetică și duhovnicească nu sunt nimic altceva decât simbolul și calea întâlnirii noastre cu Hristos și a vieții noastre în Hristos. Biserica nu ne oprește la ea însăși, ci ne duce la Hristos. Iar Hristos nu ne oprește la sine, ci ne duce la Tatăl, în Duhul Sfânt.

Există în Evanghelie două versiuni ale rugăciunii „Tatăl nostru”: cea de la Luca (11, 2-4) și cea de la Matei (6, 9-13). Varianta după Matei, mai lungă și deja liturgică, a fost adoptată încă din primele veacuri ale Bisericii.

Primele două cereri din „Tatăl nostru” se regăsesc în Qadidichul evreiesc, care încheie slujba de la Sinagogă și care trebuie să-i fi fost familiar lui Iisus. Întrădăcinată într-o istorie precisă, aceea a Primului Testament, rugăciunea „Tatăl nostru” o deschide, o depășește și o desăvârșește.

Primul cuvânt al rugăciunii pe care ne-o dă Iisus și pe care noi o spunem întrucâtva cu El, în El, în Duhul Său, este, într-adevăr, „Tată”: *Pater imon*, „Tată al nostru”.

Să ne oprim întâi la cuvântul care e cu adevărat primul: „Tată”. Este un cuvânt care sună ciudat pentru

are rădăcini în afara spațiului și a timpului. Se simte pierdut într-un univers infinit, se trage din maimuța și se îndreaptă spre nicăieri.

I s-a spus că paternitatea, în familie, sau, în sens figurat, în societate, este absurdă și represivă și chiar este astfel dacă ea nu dă un sens spiritual vieții: atâția „tați” nu sunt nimic altceva decât niște reproducători. I s-a spus că „Dumnezeu Tatăl” este dușmanul libertății sale, un fel de spion ceresc, un Tată sadic. Și de ce să n-o măturisim, creștinătatea istorică, în Orient ca și în Occident, într-o epocă sau alta, a dovedit, chiar dacă numai trecător, această acuzație.

Prin urmare, mulți se îndreaptă astăzi spre spiritualitățile asiaticе, care promovează un scientism al interiorității, unde divinul, impersonal, te face să te gândești mai degrabă la o imensă matrice cosmică. Da, suntem „orfan”. Incestul și homosexualitatea, cele două indicii ale absenței tatălui, bântuie societatea noastră. Moartea tatălui se înscrie în frica de celălalt. De aceea astăzi sporește în mod ciudat nostalgia tatălui. Iar Biserica ne învață această rugăciune, care începe tocmai prin cuvântul „Tată”.

Acest „tată” transcende dualitatea sexuală. Sfântul Ioan ne vorbește de „sânul Tatălui” și toată Biblia evocă „adâncurile mlei Sale”, *rahamin*. Acest Tată este matricial. El își „simte” copiii, așa cum și-i „simte” o mamă cu toată ființa sa, cu carnea și cu măruntaiele sale.

Totuși: Tată. Rezultatul, așa cum sugerează această simbolică, nu este dizolvarea, ci comuniunea, o comuniune eliberatoare, care ne face capabili să mergem spre celălalt.

Ce înseamnă cuvântul „Tată” pentru viața noastră de zi cu zi? Înseamnă că niciodată, dar niciodată nu suntem orfan, pierduți, lăsați în voia forțelor și determinărilor acestei lumi. Noi avem o salvare și o origine dincolo de spațiu și timp. Acest univers aparent nelimitat – însă timpul a început cu „big-bang”-ul, iar spațiul este curbat, spune Einstein – acest univers își are locul în cuvântul, suflarea și iubirea Tatălui.

Nebuloasele și atomii – care sunt tot nebuloase – îl iubesc impersonal pe Tatăl, prin însăși existența lor. Noi, oamenii, îl putem iubi personal, putem să-l răspundem în mod conștient, să-l exprimăm cuvântul cosmic: în felul acesta, fiecare dintre noi, prin legătura personală cu Tatăl, devine mai nobil și mai măreț decât lumea întreagă.

Chipurile se înscriu dincolo de stele, în iubirea Tatălui. Momentele aparent efemere ale vieții noastre, fiecare dintre aceste clipe, în care, spune poetul, „ne-au pulsat venele de existență”, se înscriu pentru totdeauna în memoria iubitoare a Tatălui.

Atunci nihilismul epocii noastre este învins, spaima din străfundul nostru se poate schimba în încredere, ura în adevătare. Și iată ce trebuie simțit foarte puternic, zi de zi, și o spun mai ales celor tineri: e bine să trăiești! A trăi este un har, o slavă; toată existența e o binecuvântare.

Cred că în literatura popoarelor marcate de Ortodoxie, chiar la scriitorii care nu sunt pe deplin credincioși – cum sunt Tolstoi sau marii romancieri siberieni de odinioară, sau acel Vasili Grossman, în cartea sa admirabilă *Viață și destin* – se regăsește acest sentiment de bunătate și de frumusețe profundă a ființelor și a lucrurilor, harul

la originea tuturor, o paternitate de o îndurare nesfârșită, care însuflețește totul. De aici, capacitatea minunată la acești scriitori de a vorbi despre copii, despre afecțiunea dintre părinți și copii, lucru rar în literatura occidentală contemporană.

Teologia, spiritualitatea noastră, nu poate întemnița această taină a originii în cuvinte, în concepte. Dar Iisus ne revelează că acest abis – de care vorbește și India – este un adânc de iubire, un adânc paternal. Cu Iisus și în El, în suflarea Sa, îndrăznim să îngânăm: „Abba, Tată” – un cuvânt de o nesfârșită tandrețe copilărească, de o încredere plină de respect. Acesta este paradoxul creștin. Iar Iisus ne revelează faptul că paradoxul nu există numai în relația Tatălui cu creația, ci în însuși Dumnezeu, în cel mai adânc absolut al absolutului.

În Dumnezeu însuși este originea fără origine și Celălalt filial și Suflarea de viață și de iubire, care se odihnește în Celălalt și îl aduce la origine, și pe noi întru El. În Dumnezeu însuși este respirația iubirii, această mare taină a unității și a diferenței. Și noi, după chipul lui Dumnezeu, suntem, la rândul nostru, antrenați în acest ritm.

Numai că în Dumnezeu, între Originea și al Său Celălalt filial, în Duhul unificator, răspunsul iubirii este imediat, reciprocitatea iubirii, absolută, în timp ce noi avem nevoie de timp, de spațiu, de un fel de obscuritate ca să mergem spre Lumină, și, în același timp, unii spre ceilalți. Suntem, adesea, acel fiu risipitor care își cheltuiește averea cu desfrânatele, care păzește porcii și care ar vrea să mănânce roșcove. Dar chiar și atunci, noi știm

că Tatăl nu numai că ne așteaptă, dar chiar vine în întâmpinarea noastră.

Lumea nu este o închisoare, ci un „pasaj obscur”, pasaj sau trecere, pasaj care se cere descifrat în cadrul unei opere mai ample, în care totul are sens, fiecare lucru e important, e necesar. Este o operă pe care o scriem împreună cu Dumnezeu. Dacă toate sunt binecuvântate de Tatăl, trebuie să știm, la rândul nostru, să-L binecuvântăm în toate lucrurile.

Ar trebui să încercăm să regăsim, să reînoim și, înainte de toate, să interiorizăm toate aceste formule de binecuvântare pe care ni le dă Biserica și care ne asimilează binecuvântărilor, „binefacerilor” divine din primele capitole ale Facerii: „Și a văzut Dumnezeu că este bine”, *to be*, care înseamnă „bun și frumos”. Septuaginta traduce, de altfel, pe *kalon* prin „frumos”. Sfântul Maxim Mărturisitorul ne învață să facem, cu fiecare privire atentă, contemplativă, o experiență treinică asupra lucrurilor: simplul fapt că un lucru există, că se odihnește în ființă, ne trimite la Tatăl, „făcător al cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute...” (în felul acesta fiecare lucru face invizibilul vizibil). Faptul că putem să-l înțelegem, să descoperim în el o structură umitor de „inteligentă”, ne trimite la Fiul-Cuvânt, Înțelepciune și Rațiune a Tatălui. Iar aceea că lucrul e frumos, se integrează în mod dinamic într-o ordine, tinde către o plenitudine, ne trimite la Duhul, la Suflarea de viață făcătoare, despre care Serghei Bulgakov spunea că e personificarea frumuseții. Să învățăm să descifrăm, astfel, în lucrurile Paternității lui Dumnezeu, pe Tatăl

„Cel cu două mâini”, pe Cuvântul și pe Duhul, așa cum spunea Sfântul Irineu de Lyon, pe Tatăl, cu Înțelepciunea și Frumusețea Sa.

Totuși, experiența treimică cea mai importantă se înscrie în acel *imon* care-l urmează pe *Pater*, în al doilea cuvânt al rugăciunii: „Tatăl nostru”.

Din acest „nostru” aș vrea să rețin două lucruri.

Primul constă în aceea că trebuie să învățăm să descoperim „taina lui Dumnezeu în chipul apropielui”. Orea-rea istoriei și, mai ales, a secolului nostru, este că omul își arogă o putere absolută asupra omului. Ideologiile pretind că pot explica omul, că-l pot reduce la concepte ca cel de rasă, clasă, etnie, religie, cultură. Iar ideologii, „cei care știu”, se simt îndreptățiți, pentru binele umanității, spun ei, să manipuleze, să condiționeze, să întermineze, să tortureze și să ucidă oamenii, probabil ca rezultat al unei întregi gândiri moderne având ca scop voința de a lua în stăpânire, de a fixa, de a limita, de a prinde.

Dimpotrivă, trebuie să înțelegem că celălalt, oricare ar fi el, chiar dacă e un vameș, o desfrânată sau un samarinean, cum spune Iisus (și nu ne-ar fi greu să traducem), celălalt, oricare altul, este chipul lui Dumnezeu, copil al Tatălui, la fel de inexplicabil și de imposibil de conceptualizat ca și Dumnezeu însuși. Nici o altă definiție nu este mai bună decât că este de nedefinit. Să învățăm să nu mai blestemăm, să învățăm să nu mai disprețuim: „Nu este altă virtute decât aceea de a nu disprețui”, spunea un Părinte al pustiei.

Celălalt este chip, în întregime chip. Și în fața chipului nu am nici o putere. Pot numai, pentru că acest chip

este și cuvânt, să încerc să răspund, să devin responsabil. Acest lucru este valabil în relațiile de dragoste, de prietenie, de colegialitate, e valabil în familie, ca și în societate, în relațiile noastre cu ceilalți creștini, ca și în viața politică. Amintiți-vă: să nu disprețuiți!

Celălaltă problemă pe care aș vrea să o subliniez și care, de altfel, este inseparabil legată de prima, este relația dintre Biserică și umanitate. Cuvântul „nostru” înseamnă oare numai Biserica, unde suntem toți „mădulare unii altora”, un singur trup, o singură ființă în Hristos, fiecare întâlnindu-l personal pe Iisus, iluminat de câte o limbă de foc la Cincizecime? Cuvântul, spune prologul lui Ioan, „este lumina cea adevărată care luminează pe tot omul ce vine în lume”. Se poate traduce și astfel: „... care, venind în lume, luminează pe toți oamenii”. Întrupându-se, Cuvântul a luat în El întreaga umanitate, pe toți oamenii, din toate locurile și din toate timpurile. Înviind, El le-a dăruit tuturor viață.

Biserica înseamnă toți cei care, mai mult sau mai puțin numeroși, nu contează, ajung să descopere toate acestea, care intră în mod conștient în această lumină și care aduc mulțumire. Pentru ei și pentru toți ceilalți, Biserica este „preoția împăratească”, „poporul sfânt” merit să se roage, să mărturisească, să lucreze pentru mântuirea tuturor oamenilor. Noi știm unde este inima Bisericii: în Evanghelie, în Euharistie. Dar nu știm unde se sfârșește ea, căci Euharistia este dată „pentru viața lumii”.

Nu e fir de iarbă care să crească în afara Bisericii, nu e constelație să nu graviteze în ea, în jurul pomului Crucii, noul pom al vieții, axă a lumii. Nu există un singur

om care să nu aibă o legătură de taină cu Tatăl care Îl crează, cu Hristos – „omul maxim” sau cu Duhul de viață făcător. Nu există om fără o aspirație spre bunătate, o tresărire în fața frumuseții, un presentiment al tainei în fața iubirii și a morții.

Mulți vor zice, în ziua judecății, copleșiți de bucurie: „Doamne, când Te-am văzut flămând, și Te-am săturat... străin și Te-am primit, gol și Te-am îmbrăcat? Când Te-am văzut bolnav sau în temniță și am venit la Tine?” (Mt. 23, 37-39). Și-L vor auzi răspunzând: „Adevărat vă spun vouă, că de câte ori ați făcut acestea unuia dintre frații Mei mai mici, Mie Mi-ați făcut” (Mt. 25, 40). Dar oare noi facem astfel? De aceea, în viața noastră de zi cu zi, să nu facem din Biserică o sectă, un ghetou. Să știm să căutăm peste tot germeii vieții. Să știm să-i primim în gândirea, în iubirea noastră și să-i aducem în Rugăciune, în Biserică.

TATĂL NOSTRU, CARE EȘTI ÎN CERURI

„Cerurile”, aici, arată caracterul inaccesibil, abisal, al Tatălui – un Dumnezeu dincolo de Dumnezeu, *hypertheos*, spune Dionisie Areopagitul. Te apropii de El sondându-l absența. Este așa-numita teologie negativă, de care vorbeam cu puțin înaintea: inteligența își măsoară propriile limite, auzind, în același timp, murmurul, tot mai îndepărtat, al oceanului dumnezeiesc.

Urmează momentul când orice activitate mentală se oprește, omul se reculege și tace, devinind așteptare pură. Trebuie să existe în viața noastră de zi cu zi ast-

fel de momente de înflorare tăcută. Părinții vorbesc, de exemplu, despre fiorul care pune stăpânire pe om atunci când, ajuns la marginea unei faleze înalte, vede marea desfășurându-se amețitor înaintea lui.

Trebuie să știi, uneori, să te oprești și să ascuți liniștea, să te bucuri de ea, să te uimești, să te faci asemeni unei cupe. Aceasta se poate întâmpla într-un moment de liniște, acasă, într-o cameră unde ai rămas singur, într-o biserică deschisă dintr-un oraș mare, la o plimbare în pădure. Poate apăsarea la lectura Evangheliei, pe care trebuie să ne străduim să o citim zilnic, a unui psalm, a unui text duhovnicesc, la un cuvânt care-ți merge la suflet, care te pătrunde: atunci nu mergi mai departe, ci te oprești, într-o așteptare tăcută, uneori împlinită.

Dar de ce tocmai Cercul trebuie să slujească drept simbol pentru transcendenta? De bună seamă, pentru că azurul profund – mai ales în țările mediteranene – este dincolo de puterea noastră de cuprindere și, în același timp, pretutindeni prezent, învăluind totul și pătrunzându-l cu lumina sa.

În limbile arhaice, divinitatea este desemnată printr-un cuvânt care înseamnă „cer sclipitor”. Trebuie să știi să privești cerul, să te lași inundat de el, purificat până în străfundul sufletului. De ce atâția tineri, care nu merg niciodată la biserică, escaladează aceste locuri înalte, care sunt munți, dacă nu pentru a intra, cumva, în azur? De ce se duc spre mările meridionale unde apa și cerul se confundă într-o sferă de plenitudine, de un albastru pur? „A fost regăsită. Ce? Eternitatea. Este marea contopită cu soarele”.

Totuși, revoluția tulburătoare a timpurilor moderne a însemnat descoperirea unui cer gol și nesfârșit, unde nici Dumnezeu, nici omul nu par să-și mai găsească locul. Cercul însuflețit al Psalmilor și al cântii lui Iov a devenit absență întunecată.

Nesăbuitul de Nietzsche Îl caută în zadar pe Dumnezeu într-o lume în care pământul o ia razna, neluat în seamă, unde nu mai există sus și jos și unde e din ce în ce mai frig. Astfel, emoția dată de azurul schipitor riscă să se transforme într-un divertisment de vacanță. Altundeva trebuie regăsit cerul divin.

Altundeva? În „inimă”, ne spun asceții. În centrul centrului, în profunzimea cea mai adâncă, unde toată ființa noastră se adună și se deschide într-un abis de lumină: „cerul interior, culoare de safir”, scria Evagrie Ponticul.

Una dintre lucrările noastre zilnice este tocmai aceea de a trezi în noi energiile profunde ale inimii. Obişnuim să trăim în capul și în simțul nostru, cu inima stinsă. Or, numai ea poate fi creuzetul unde se metamorfozează inteligența și dorința. Chiar dacă nu ajungem până la abisul de lumină, de acolo pot țâșni scânteii, iar o tresărire puternică și dulce ne va aprinde inima.

Trebuie să regăsim sensul acestei emoții ne-emoționale, al acestui sentiment ne-sentimental, al acestei vibrații liniștite, dar care răscolește întreaga ființă, când ochii se umplu de lacrimi de uimire și recunoștință într-o tandrețe ontologică, o liniște împărtășită, cum spunem mai înainte. Aceasta nu este numai treaba călugărilor, ci lucrarea smerită a tuturor. Și, aș adăuga, este și o problemă de cultură.

În *Pavilionul canceroșilor* de Soljenitin, o fânără, responsabilă a unui serviciu dintr-un spital, își întreabă șeful, pe „bătrânul doctor”, de unde îi vine capacitatea de empatie cu pacienții și, legată de ea, siguranța diagnosticului. El îi răspunde că a fost mult timp adâncit, iluminat de dragostea unei femei și că dragostea, dacă e acel dar atât de rar de a ști că un altul există, poate cu adevărat să spargă o „inimă de piatră” și s-o transforme într-o „inimă de carne”.

Dar, adaugă „bătrânul doctor”, sunt ani de când femeia aceasta a murit. De atunci, el are nevoie ca în anumite momente să se retragă, să se închidă în el, să amuțească pe dinăuntru, să-și liniștească inima până la a se transforma într-un lac încrămenit, pe suprafața căruia se reflectă luna și stelele. Liniștea și pacea fac posibilă venirea Tatălui „care este în ceruri”. Pe oglinda inimii astfel cercetată se înscrie adevărul ființelor și al lucrurilor.

Este și o chestiune de cultură. Avem nevoie de muzică, de poeme, de romane, de cântece, de o întreagă artă, chiar și una comună, care să ne trezească forțele inimii. Uneori, în metrou, la Paris, îmi ajunge la urechi un cântec din zonele înalte ale Americii Latine: el urmează granița sinuoasă dintre iubire și moarte, dintre revoltă și slăvire. Sau altceva: marea poveste de dragoste a literaturii arabe este cea dintre Magmân și Laylă. Magmân, nebunul, o iubește pe Laylă, noaptea. Laylă îl iubește pe Magmân, dar nu-i dezvăluie taina ei, ci dispare în deșert, în chip de gazelă. De aici înainte, Magmân este hărăzit rătăcirii și căutării. Avem nevoie de cântarea

lui Magmân, avem nevoie de frumusețe, dar nu de o frumusețe de posedat, cum este cazul, adesea, în zilele noastre, ci tocmai de de-posedat și, poate, de comuniune, de acea „frumusețe care crează orice comuniune”, cum spune Dionisie Areopagitul.

Iar Sfântul Ioan Scărarul vorbește de acea „cântare profană, care duce la bucuria interioară, la dragostea dumnezeiască, la lacrimile de sfințenie”. Geniul creștinismului este, în mod tainic, „filocalic”, iar „filocalie” înseamnă „iubire de frumos”. Frumusețea nu trebuie rezervată cultului, ascezei, ci ea trebuie să strălucească și în cultură.

SFINTEASCĂ-SE NUMELE TĂU

Din veac, Tatăl se denumeste în Verbul, prin Cuvântul Său. Și Cuvântul se face trup pentru a ne revela Numele și pentru a-L sfinți până la capăt, căci Numele este prezența, „despărțită” și, în același timp, „strălucitoare”, adică sfântă. „Sfințirea N numelui” nu însemna, în vremea lui Hristos, cinstea și lauda aduse lui Dumnezeu, ci jertfa vieții, adică martiriul. Iisus a sfințit Numele până la Cruce și Numele L-a sfințit pe El până la Înviere. Iisus cel răstignit este „Unul din Sfânta Treime” răstignit, spune Liturghia bizantină. Iisus cel răstignit este Dumnezeu cel răstignit.

Acolo, în acea golire totală de pe cruce, se revelează Numele care îi este propriu lui Dumnezeu. Și acest Nume este „iubire”. „Dumnezeu este iubire”, spune

sfântul Ioan. Din iubire pentru noi, Dumnezeu ni se alătură în suferința, revolta, disperarea și agonia noastră. „Părinte, dacă e cu putință, fă să treacă de la Mine paharul acesta...” (Mt. 26, 39); „Doamne, Dumnezeule Meu, pentru ce M-ai părăsit?” (Mt. 27, 46).

Astfel că, de acum încolo, între suferința noastră și neant, între revolta, disperarea, agonia noastră și între neant, se așează Dumnezeu cel întrupat și răstignit și Acesta, înviind, ne deschide nebanuite căi de lumină. Pentru a „sfinți Numele”, noi nu trebuie decât să ne refugiem la crucea lui Hristos.

Martiriul creștin este o experiență mistică în care un bărbat sau o femeie, adesea oameni obișnuiți, se îndreptățează lui Hristos, cu o încredere smerită, exact în momentul celei mai intense suferințe. Și se întâmplă atunci că îi năpădește bucuria Învierii. Sunt multe feluri de a fi martir: „...fericiți cei prigoniți pentru dreptate... fericiți veți fi când vă vor ocări...” (Mt. 5, 10-11). Sau, poate banal, boala, decăderea, pierderea celor apropiati, trădarea, singurătatea, moartea.

Întâi de toate, trebuie să combatem suferința, cu atenție delicată, atât la aproapele cât și la noi înșine. Occidentul modern a făcut mult în acest sens și e bine. Căci suferința poate fi obscură, fără sens, insuportabilă; de aceea, atât de des ea desparte, obsedează, devine o moarte înainte de moarte. Mai moderată, dacă o trăim în credință, ea poate să facă din trup o chilie de mănăstire, să ne detașeze și să ne deschidă.

Dar trebuie să mă rog mai ales ca să-mi trăiesc suferința ultimă și să mor, identificându-mi în mod tainic

trupul cu trupul chinuit al lui Hristos, pentru ca să vină atunci în mine „sfințirea Numelui”. Dacă este voia lui Dumnezeu ca ea să strălucească în mine, e ca și cum aş împlini ceea ce lipseşte din suferințele lui Hristos. Poate că atunci, în acea spaimă și oroare, va pătrunde o lumină și eu voi putea spune cu Iisus, în El, nu numai „Doamne, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai pășisit?” (Mt. 27, 46), ci și „Părinte, în mâinile Tale îmi încredințez duhul Meu” (Lc. 23, 46).

Vorbesc la persoana întâi; nu știu despre ceilalți, nu există decât cazuri particulare. Creștinismul nu înseamnă să știi totul. Poate că înseamnă să nu știi nimic, dar să ai, totuși, încredere. În legătură cu „sfințirea Numelui”, aş vrea să adaug două lucruri:

Primul este că *Numele* invocă și evocă Prezența. El nu o stăpânește, ca în magii, ci ne aduce pe noi, către ea. Cei care încep să iubească își schimbă numele între ei și fiecare se gândește, adesea, la numele celuilalt. La fel se întâmplă, și este înfinit mai puternic – căci cel puțin suntem siguri de iubirea Lui –, în legătura noastră cu Hristos.

Cunoaștem mai mult sau mai puțin ceea ce se cheamă „Rugăciunea lui Iisus” – „Doamne Iisuse Hristoase. Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul” – pronunțată odată cu respirația. În monahismul vechi, se întâhnesc tot felul de formule scurte: „Kyrie, eleison”, „Doamne, miluiește”, „Doamne, ajută-mă, spre ajutorul meu ia aminte”, „Cum știi Tu și cum vrei Tu...”, „Slavă Ție, Dumnezeul nostru, slavă Ție” etc.

Putem inventa și alte situații. În viața de zi cu zi,

acesta este un mod foarte simplu de a „sfinți Numele”, de a sfinți totul prin Nume, de a pune Numele ca pe o pecete a eternității peste ființe și lucruri, de a descifra o situație cu ajutorul Lui. Căci Dumnezeu ne vorbește continuu prin ființe, lucruri, întâlniri. Numele se revelează la fel de complex ca și un diamant cu mii de fațete, fiecare corepunzând unui lucru, unui chip, unei situații...

Desigur, la cei mai mulți dintre noi nu este vorba de invocarea continuă a Numelui, ci măcar să facem să țâșnească din când în când un strigăt de ajutor sau de mărire a lui Dumnezeu. Problema este să nu uităm de Dumnezeu. Căci uitarea este cel mai mare păcat, spun oamenii duhovnicești. Uitarea, somnambulismul, insensibilitatea sufletului, împietrită inimii. Și atunci, dintr-odată, trebuie să ne aducem aminte de Dumnezeu, chiar dacă numai pentru a-L înfrunta, precum Iacob, sau pentru a ne ridica împotriva Lui, precum Iov. Să strigăm către El, către Dumnezeu cel viu și să nu amuțim în fața zidului de neclintit al destinului, al neantului, al dezastrelui inevitabil. Doamne, pentru ce m-ai luat drept țință? „Vei înceta Tu, în sfârșit, să mă privești spre a-mi da timp să-mi înghit saliva?” (Iov 7, 19). Doamne, vino în ajutorul meu! Călăuzește-mă și mă luminează. Nu voia mea, ci voia Ta. Și în bucurie sau, pur și simplu, în plăcerea smerită de a exista: slavă Ție, Doamne, slavă Ției! Atunci ne dăm seama că avem mult mai mult timp pentru a ne ruga decât ne-am fi imaginat. Invocarea Numelui: rugăciunea celor care nu au timp să se roage.

Celălalt lucru pe care aş vrea să-l spun în legătură cu „sfințirea Numelui” este că nu există, pentru Iisus,

o separare statică între sacru și profan, nu există reguli care să despartă curatul de necurat. Viața noastră de zi cu zi se mișcă între *Kiddouch haschem*, „sfințirea Numei” și *Hilloul haschem*, „profanarea Numei”. Hotarul este într-o continuă mișcare, el trece prin inima noastră, prin gura care grăiește din prisosul inimii, prin privire.

Total poate fi sfințit, de vreme ce, spune Zaharia, „orice vas va fi închinat Domnului”, iar „cinstea și slava popoarelor vor intra în Noul Ierusalim”, spune Apocalipsa. Nimeni nu este prin excelență „bun” sau „rău”; pentru un pedagog sau un judecător, ca și pentru orice om responsabil, aceasta este cheia legăturii cu ceilalți.

Și dacă tehnica ne eliberează și ne va elibera din ce în ce mai mult de muncile fizice extenuante și de stereotipurile intelectuale, este pentru ca să putem regăsi posibilitatea de a sfinți Numele prin simplul contact cu materialele, prin practicarea unei arte, prin controlul calm al inteligenței încorporate în mașini (lucru imposibil în afara unei revoluții culturale).

VIE ÎMPĂRĂȚIA TA

După Tatăl și Cuvântul, prin care Acesta se revelează, iată-L și pe Duhul Sfânt. Căci o variantă foarte veche a Evangheliei după Luca înlocuiește „Vie împărăția Ta” prin „Vie Duhul Tău cel Sfânt”. Să vină Duhul Tău cel Sfânt și să ne împărtășească de împărăția Ta: slava Ta, *schekhinah*, energiile Tale, harul Tău, lumina Ta, viața Ta, puterea Ta, bucuria Ta... toate acestea înseamnă un singur lucru.

Împărăția – cerul nou și pământul nou – sunt cerul și pământul înnoite în Hristos, pătrunse de harul Duhului, care este viața curată, eliberată de sub stăpânirea morții. Lumina în Hristos constituie adevăratul „rugă aprins”, spune Maxim Mărturisitorul. Dar acest foc este acoperit de zgură și cenușă, de învelișul opacității și al urii noastre, al oricărei complicități cu puterile haosului și ale întinericului.

„Vie împărăția ta” înseamnă să pregătim, să anticipăm cea de-a doua venire a lui Hristos, îndepărtând zgura și cenușa, căci împărăția a cărei venire o cerem este deja în mod tainic prezentă. Fiecare celebrare euharistică anticipează Parusia și în viața fiecărui om există clipe euharistice, scânteii de Parusie.

Nu trebuie să ne temem de aceste momente, de această plenitudine – „pleroforia” – de care vorbesc cei înduhovniciți. Clipe de rugăciune tăcută, de rugăciune dincolo de rugăciune, când inima se aprinde, clipe de tensiune creatoare sau de încredere senină, când lumina celei de-a opta zi fășnește într-o intuire a adevărului, a frumuseții sau într-o adevărată întâlnire; să descoperi „oceanul interior al unei priviri” și „pe celălalt ca pe o minune”, spunea patriarhul Athenagoras, sau, ca să-l cităm tot pe el, să te alături, în luna lui februar, doxologiei primului migdal în floare. Sau, poate, după chinurile agoniei, când fața unui mort se înseninează și când, notează Franz Rosenzweig, „individul, renunțând la cele din urmă rămășițe ale individualității sale și întorcându-se la origini, Sinele se trezește la unicitatea ultimă, la singurătatea ultimă...”

În toate aceste momente – și se cunosc și multe altele – Împărăția ne atinge în mod tainic. Atunci totul e atât de ușor, nu mai este moarte, în sensul celui cuvânt greu de neant, ci numai pași, treceri; nu mai este exterioritate care desparte. Iubirea e atât de mare, încât chiar dorința dispare. Mai sunt numai chipuri, și chipul este numai privire, cum spune o omilie a lui Macarie; pământul e sfânt, e o taină, și stelele, noaptea, sunt semnele de foc pe care ni le fac cetele îngerești.

Să fim bine înțeleși: există o apropiere narcisistă, grotesc sau tragic avidă de plăcere, de pofta de a fi. Aici se combină cele două patimi de căpătâi: lăcomia trupului și mândria cugetului. Omul riscă atunci să se descompună, cum spunea Kirkegaard, în „mici eternități de plăcere”. Din ființe și lucruri, el nu vede – și aici limbajul este semnificativ – decât ceea ce cade sub incidența simțurilor, ceea ce se poate gusta.

Dar plăcerea, bucuria de a fi, resimțite cu o anumită distanțare interioară, cu recunoștință, în respectul pentru ființe și lucruri și în sfințirea Numelui, acestea pot deveni o bucurie nepătimașă (în sensul ascetic al cuvântului „patimă”, adică neidolatră). Ele sunt atunci amintire a raiului, preînchipuire a Împărăției. Ritmul respirației – „să respiri, o, nevăzut poem!”, spune Rilke –, mireasma pământului după furtună, nesfârșita, isihasta răsuflare și dezrăsuflare a valurilor și a nebuloaselor, „cântarea cântărilor” unei mari și nobile iubiri, în care trupurile sunt aroma sufletelor, toate acestea pot deveni amintire a raiului, preînchipuire a Împărăției.

Actul creator care generează frumusețea și iradiază

viață și iubire, surâsul unui copil foarte mic, care își descoperă existența în mirosul, privirea și vocea mamei, toate pot deveni amintire a raiului, preînchipuire a Împărăției. În Duhul, în marea suflare a lui Dumnezeu celui viu, poruncile lui Hristos – care se rezumă în iubirea de Dumnezeu și în iubirea pentru aproapele și pentru tine însuși – ne apar ca niște căi ale responsabilității și comuniunii.

Revelația Împărăției constă, cu adevărat, în aceea că nimic nu este mai presus de persoană și de comuniunea dintre persoane. Dreptate, adevăr, frumusețe, încetează de a mai fi niște legi, pentru a deveni energii vitale: mai mult, este necesară participarea noastră, prin umanitatea lui Hristos, la energiile divine corespunzătoare.

Și dacă nu reușești să „păzești poruncile”, nu te considera niciodată pierdut, nu te crispa într-un mod moralizator sau voluntarist. Mai în adânc, mai jos chiar decât rușinea și decăderea ta, se află Hristos. Întoarce-te către El, lasă-L să te iubească, să-ți dea din puterea Lui. Degeaba te îndârjești la suprafață, *inima e cea care trebuie să se transforme*.

Nici măcar nu trebuie să începi prin a încerca să-L iubești pe Dumnezeu, ci numai *să înțelegi că El te iubește*. Și dacă iubirii i se răspunde cu iubire, dacă inima profundă se trezește, atunci însăși viața lui Hristos, adică suflarea Duhului va crește în tine. Va trebui numai – și chiar o vei dori de acum încolo – să îndepărtezi piedicile, împietritura, tot noroiul care astupă izvorul din străfundul sufletului tău.

Va trebui, la un moment dat, să respiri mai profund decât aerul acestei lumi, „să respiri Duhul”, cum spune

Grigorie Sinaitul; fie ca acest suflu din tine să întâlnească, să elibereze, să exprime geamătul creației, așteptarea cosmosului, despre care întreaga Biblie ne spune că e în lăuzie, în facere: cosmogenează și, de la întrupare încoace, hristogenează (de ce n-am relua, în afara unei sistematizări contestabile, termenii introduși de Teilhard?), unde omul trebuie să se comporte ca rege, preot și ca profet.

FACĂ-SE VOIA TA, PRECUM ÎN CER, AȘA ȘI PE PĂMÂNT

Voia lui Dumnezeu nu este o voință juridică, ci un influx de viață, ceea ce dă existență și o înnoiește când aceasta se rătăcește. Voia lui Dumnezeu este mai întâi creația însăși, universul întreg susținut de ideile-voințe, de *logoi*, de cuvintele eterne ale lui Dumnezeu-Profețul. Apoi ea este *istoria mântuirii*, dialogul dramatic de iubire dintre Dumnezeu și umanitate, pentru ca „toți oamenii să se mântuiască”, subliniază întâia Epistolă către Timotei. De aceea, trebuie „să ne rugăm zilnic pentru ca toți să se mântuiască”; să ne rugăm pentru toți cei „care nu știu, nu vor sau nu pot să se roage”, așa cum le cerea călugărilor săi patriarhul Iustinian al României. Lumea, frumoasă și bună, cum spune Cartea Facerii, este cufundată în orori. Lumina există, citim în prologul lui Ioan, dar există și întunericul.

Atotputernicia lui Dumnezeu este aceea a iubirii. Și cum iubirea nu se poate impune fără să se nege pe sine,

această atotputernicie – în stare să creeze ființe care o pot refuza – această atotputernicie este și o atoslăbiciune. Ea nu poate acționa decât asupra inimilor care, în mod liber, se deschid spre lumină. Dumnezeu respectă libertatea omului, așa cum a respectat-o pe a îngerului.

Dar pentru ca ea să nu fie biruită de întuneric, El se întrupează și coboară în moarte, în iad, pentru ca să existe de aici înainte un loc unde voința omului să se poată uni cu voința divină. Acest loc e Hristos. În Hristos, voința umană s-a alăturat cu durere și bucurie voinței Tatălui. Întru Cel Înviat, stând de-a dreapta Tatălui, voia lui Dumnezeu se împlinește pe pământ, ca și în cer.

De aceea, este de ajuns să aderăm la Hristos cu toată ființa noastră. „Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă Voi odihni pe voi. Luați jugul Meu asupra voastră și învățați de la Mine că sunt blând și smerit cu inima și veți găsi odihnă sufletelor voastre. Căci jugul Meu e bun și povara Mea este ușoară” (Mt. 11, 28-30). Împărăția unde se face voia lui Dumnezeu precum în cer așa și pe pământ „nu este din această lume” și nu în istorie se va realiza ea. Rugăciunea pentru a se face voia lui Dumnezeu ne dă, astfel, despre politică, o nuanță de ironie, de realism și răbdare, ea laicizează exercițiul puterii, relativizează ideologiile și entuziasmele istoriei – istoria forțelor colective, în sens marxist. Într-o primă etapă, nu visăm să transformăm societatea în paradis, ci luptăm, pentru ca ea să nu devină un iad, să-i menținem echilibrul necesare. Omul rugăciunii și al speranței evită pe cât se poate, atât cinismul conservatorilor, buna gestionare a rețelilor zise inevitabile (pentru ceilalți), cât

și amărăciunea revoluționarilor, pe care în mod sigur îi dezamăgesc revoluțiile, cele nefăcute, ca și cele prea bine făcute. El știe că nu se va sfârși niciodată cu prostia și cu ura, dar nu e un motiv să se resemneze.

În același timp, trebuie să spunem, odată cu Serghei Bulgakov, că „istoria nu este un culoar vid”. Această imensă forță de viață, de viață adevărată pe care învierea a adus-o în lume și care se revarsă din potirul euharistic și din rugăciunile sfinților, nu lucrează numai în destinele individuale. Societatea și cultura sunt și ele dimensiuni ale persoanei și ale relației interpersonale.

Creștinătatea a încercat o sfințire a culturii, nu fără succes, dar a îngrădit din ce în ce mai mult libertatea. Astăzi ține de Biserică să se elibereze de nostalgii, de voinețe de putere, pentru a deveni sau a redeveni acel pământ tainic de unde se vor ridica pădurile viitorului. Nu singură, de altfel, ci în colaborare cu toate cercetările convergente, cu cele creștine întâi de toate, cu toate așteptările și intuițiile culturii contemporane: fie că e vorba de noile reflecții despre drepturile omului, de aceea metanoia abia schițată a unei filosofii în care ceea ce nu este lucrătură a neantului se ocupă de relație și de chip, fie că e vorba despre deschiderile științei sau despre critica economismului.

Odată cu prăbușirea ideologiilor și cu evoluția nihilismului, vine vremea unui creștinism creator. Gânditori, altfel necreștini, ca Gramsci și Foucault, ne-au sugerat că adevărata infrastructură a istoriei este cultura. Iar noi știm bine: cultura, cu condiția să nu devină un fals, se hrănește din spiritual. Ea, ca și în tectonica „plă-

cilor”: e suficient ca plăcile cele mai profunde ale scoarței terestre să se miște cu câțiva milimetri pentru ca la suprafață să aibă loc cutemure. „Adevăratele revoluții sunt revoluțiile spiritului”, spunea Berdiaev.

Episcopul Irineu al Cretei vorbește în aceste zile despre „revoluția conștiințelor”. Gânditorii religioși, mai ales francezi și ruși din prima jumătate a secolului, au deschis drumuri, au adus o inspirație. În anii care vin va trebui să apară inițiative și propuneri creștine în chiar interiorul societății civile și al culturii. Va fi important că înșiși creștinii, pe cât posibil în grupuri sau susținuți de comunitățile bisericești, să propună noi atitudini, să inventeze noi forme de viață și de muncă în profesia lor, la școală, la tribunal, în spitale, în cartierele urâțeniei și ale mizeriei, unde încolțește violența.

Nu va exista niciodată, decât poate ca un ideal și ca un catalizator, o „civilizație a iubirii”. Va exista întotdeauna, însă, viața colectivă, un fond de impulsuri iraționale, pe care trebuie să știm să le stăpânim, să le folosim, să le controlăm (și aici machiavelicii moderați și lucizi fac mai mult decât naivii mângâiați cu sentimentalismele). Numai sfințenia este cea care poate vindeca răul din rădăcină. Dar sfințenia trebuie, ca și Evanghelia, să introducă în societate o tensiune, un ferment sau o rană, care să constituie însuși locul libertății spiritului. Și dacă nu poate exista o „civilizație a comununii” depline și definitive, trebuie să deschidem neobosit aceea ce se numește în Franța, pe poduri și șosele, „căi de mică comunicare”.

PÂINEA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE, DĂ-NE-O NOUĂ ASTĂZI

Îi cerem lui Dumnezeu pâinea noastră, pâinea cea pentru noi, pâinea de care acum avem nevoie. Facem ceea ce trebuie să facem pentru a avea, pentru a o câștiga cînsit, prin muncă, într-o civilizație pe cât posibil cînsită (e un punct asupra căruia voi reveni). Totuși, o cerem lui Dumnezeu, ca pe un dar și har. Pâinea este ceea ce mă ține în viață. Or, faptul de a continua să trăiesc presupune o întrepătrundere incredibilă de circumstanțe favorabile, acumulate de-a lungul zecilor de ani. Aș fi putut sau ar fi trebuit să mor de atâtea ori: război, accident, cancer, insuficiență cardiacă, tentativă de sinucidere sau mai știu eu ce? O persoană sau alta, al cărei chip, voce sau rugăciune pentru mine reprezintă și ele pâinea cea de toate zilele, poate pieri dintr-un moment în altul. Altcineva, un copil poate, pe care aș vrea să-l apăr și să-l ghidez în viață, îmi scapă cu desăvîșire.

Nu există decât două ieșiri: fie spaima, și toate mijloacele de a o evita rămân fără succes, o știm bine, fie rugăciunea. Pâinea noastră, cea pe care ne-o asigură o întreagă civilizație – hrana, îmbrăcăminte, locuința, securitatea, această pâine pe care ne-o dă acel fragil echilibru biologic sau psihologic, această pâine conștând și în atâtea afecte și amprente din care se hrănește sufletul nostru, recunoaștem că o avem de la Tine: dă-ne-o nouă astăzi! Sau, pur și simplu: *dă-ne nouă ziua cea de astăzi*. Sau, dacă vrei să ne-o ieși, ia-ne-o. Dacă este voia Ta, voi

muri astăzi, sunt un slujitor nefolositor, eliberează-mă din acest joc ciudat și străin, în fond. „Atunci Iov s-a sculat și și-a sfășiat veșmântul, s-a ras pe cap și, căzând la pămînt, s-a închinat și a rostit: «Gol am ieșit din pîntecele mamei mele și gol mă voi întoarce în pămînt. Domnul a dat, Domnul a luat; fie Numele Domnului binecuvîntat!»” (Iov 1, 20-21).

Astfel, să privim fiecare zi ca pe o zi de har. Mai mult decât atât, noi cerem astăzi această subzistență, ca pe „pâinea care vine”, adică pâinea Împărăției. Or, pâinea Împărăției este Euharistia. Ceea ce îi cerem lui Dumnezeu este tocmai să primim orice pâine, orice mijloc de subzistență, ca și cum ar fi Euharistia, adică împărțășirea cu Trupul Său, cu prezența Sa. În mistica evreiască se spune că prezența, numită *shekhinah*, este exilată, din cauza orbirii noastre, în taina flințelor și a lucrurilor. Sarcina zilnică a celui credincios este să descopere și să scoată la iveală scînteile Prezenței, pentru ca ele să regăsească focul original, nu abandonând materia, ci transfigurând-o.

În *A douăzeci și cincea oră* de Virgil Gheorghiu vedem un țăran român mîncînd cu gravitate, atenție și recunoștință, ca și cum s-ar împărțăși. Când masa este sărbătoare a întîlnirii, aspectul euharistic sporește. „*Dați mulțumire pentru toate*”, spune Sfîntul Apostol Pavel.

Există un anumit mod de a ne spăla, de a ne îmbrăca, de a ne hrăni, cu hrană sau cu frumusețe, un anumit fel de a-l întîmpina pe celălalt, un fel euharistic. Și cred că mai există un mod euharistic de a ne duce la bun sfârșit treburile zilnice, așa cum sunt ele, monotone, grele,

meru a celeași (în fond, textul rugăciunii *Tatăl nostru* vorbește de pâine, nu de vin, iar pâinea conține ideea de necesitate). E nevoie de puțină detașare și pur și simplu să nu uităm de Dumnezeu, chiar dacă nu-l putem aduce decât oboseala, epuizarea și, la limită, incapacitatea noastră de a da.

Ajută-ne să descoperim în ființele, lucrurile și situațiile actuale, chipul și cuvântul lui Hristos Cel Care vine!

Tradiția ortodoxă ne învață invocarea Sfântului Duh înaintea oricărei treburi de mai mică sau mai mare importanță, iar la sfârșitul ei, cinstirea Maicii lui Dumnezeu: ea este maica pe care n-o mai avem sau pe care nici n-am avut-o, e mângâierea pe care am așteptat-o din partea femeii, desigur, în zadar, căci și femeia simte nevoia să fie mângâiată. Ea este, deja, cu totul în împărția lui Dumnezeu și ne ajută să trecem și noi pe celălalt mal; ea este, într-o persoană creată, sinteza tuturor formelor de tandrețe și frumusețe. Faptul de a cere pâine sugerează ceea ce ar trebui să fie legătura noastră cu pământul, căci pâinea înseamnă pământul muncit de om. Omul, sau va distruge pământul, sau va face din el o Euharistie.

Pământul nu este o divinitate. Tehnica a smuls ideea de persoană din pântecul pământului-mamă. Dar nu este nici numai un ansamblu de energii ce pot fi folosite orbește, la risc: astăzi înțelegem bine acest lucru. În ceea ce privește legătura omului cu pământul, creștinii trebuie să propună o altă atitudine, nu aceea a unui economism sau ecologism, oarbe și una și cealaltă, ci pe

aceea a unei responsabilități iubitoare și, încetul cu încetul, transfiguratoare. „Terra-mamă, sora noastră”, cum minunat spunea sfântul Francisc de Asisi. Sora noastră, logodnica noastră, pe care trebuie s-o întâmpinăm cu un respect nemărginit, pentru ca ea să ne dea nu numai pâinea cea de toate zilele, ci pâinea cea plămădită cu toată mireasma împărăției.

Cererea de pâine, dacă vrem s-o spunem fără înconștiență sau ipocrizie, ne impune o altă exigență: aceea de a împărți cu celălalt. Comuniunea euharistică este o părtășie. „Taina fratelui” este inseparabilă de aceea a altarului, spunea Sfântul Ioan Gură de Aur. Socialismul ateu și comunismul persecutor au apărut și pentru că lumea creștină n-a știut să împartă; pentru că a păstrat „taina altarului”, uitând-o pe aceea a „fratelui”. Drama, se știe, continuă și se agravează astăzi la scară planetară.

Trebuie să practicăm această părtașie, mai întâi de la om la om, de la o familie la alta, în cadrul parohiilor noastre, care ar fi de dorit să se transforme în adevărate comunități. Trebuie s-o începem în mediul nostru de viață, s-o punem în valoare în luările noastre de poziție civice, la scară națională, în respectul și primirea străinului, a emigrantului, pentru a-l asimila și, în același timp, pentru a-i păstra propria-i cultură, dacă aceasta este dorința lui. Și, de asemenea, repet, la scara întregii umanități.

Putem să visăm, să propunem, să precizăm o ordine economică mondială. Avem nevoie de economişti riguroşi şi realişti, dar capabili să-şi pună ştiinţa în slujba ru-

găciunii: dă-ne nouă, tuturor oamenilor, pâinea cea de trebuință, și fă ca ea să fie și pâinea a Împărăției, pâinea bunăvoinții frățești și a frumuseții.

Vorbind de viața cotidiană, trebuie să înmulțim cu răbdare tocmai aceste mici realizări, atât în societățile bogate cât și în cele sărace, ce pot fi puse, astfel, în dialog. Se cere, mai ales, să adoptăm un nou stil de viață, al cărui exemplu îl putem da noi înșine, un stil bazat pe limitarea voluntară a propriului consum, în folosul împărțirii cu ceilalți.

ȘI NE IARTĂ NOUĂ GREȘELILE NOASTRE, PRECUM ȘI NOI IERTĂM GREȘITIILOR NOȘTRI

Iartă-ne nouă greșelile, datoritiile. Îi datorăm totul lui Dumnezeu. Nu existăm decât prin voiața Sa creatoare, prin și pentru Întruparea Sa, care ne deschide căile desăvârșirii, care ne readuce la El și ne dă harul Său. „Creaturile sunt așezate pe cuvântul creator al lui Dumnezeu ca pe un pod de diamant, sub abisul infinității dumnezeiești, deasupra abisului propriului lor neant”, spunea Sfântul Filaret al Moscovei.

A ne închide în noi înșine, a refuza această relație care ne dă ființa, înseamnă a ne lăsa pradă distrugerii și morții. Este vorba de nihilismul propriu-zis, mai ales dacă dăm cuvântului latinesc *nihil*, nimic, etimologia propusă de Pierre Boutrang: *ne-hil*, ruperea hilului, această legătură fragilă, dar singura vie, care unește sămânța cu păstaia. Și chiar acolo, poate că mai ales acolo,

în *nihil*, Dumnezeu cel întrupat, răstignit și coborât la iad, ne așteaptă pentru a ne ierta păcatele.

Ar trebui să cităm textele cutremurătoare ale Sfântului Nicolae Cabasila despre mântuirea din dragoste. El scrie despre Hristos că vine la noi de bunăvoie, își declară iubirea și imploră iubirea noastră să răspundă la a Sa. În fața unui refuz, El nu se retrage și nu se supără din cauza jignirii. Respins, El așteaptă la ușă. Ca un adevărat îndrăgostit, El îndură ocările și moare, pentru a învia și a ne învia, odată ce L-am primit. „Pentru tot binele pe care ni l-a făcut, Dumnezeu nu ne cere decât iubire și, în schimbul ei, ne iartă toate greșelile”.

Nicolae Cabasila, el însuși laic, recomandă celor ce trăiesc în lume scurte meditații, un fel de aducerii aminte. Să ne amintim, în secunda în care facem un pas, pe stradă, că Dumnezeu există și că ne iubește. Nu există decât prin Tine, în Tine și iartă-mă că uit atât de adesea. Ajută-mă să mă accept ca și creatură a Ta, ca și cel dinlăuntru păcătos, un păcătos iertat, un mădular neînsemnat și dureros al trupului Tău, al Bisericii Tale. Ajută-mă să mă accept, în aceste limite, pe care le vrei Tu, cu certitudinea că Tu singur transgresezi orice limită...

„Doamne, toate sunt în Tine, eu însumi sunt în Tine, primește-mă”, spune un personaj al lui Dostoevski. Nu pot să fac un pas, nu numai pe stradă, dar nici în viață, decât amintindu-mi de iertarea și de milostivirea lui Dumnezeu și de voiața Sa ca eu să exist. Altfel, sîla de mine însumi și sentimentul suferinței mele m-ar dezintegra în neant sau, mai precis, în iad.

„Iartă-ne nouă greșelile”, căci Tu ne-ai sortit nouă,

tuturor oamenilor, să-Ți devenim fiu în Fiul Tău, în Iisus Hristos. „Iartă-ne păcatele” – numai acest strigăt ne poate elibera, atât de narcisism cât și de descurajare, această oboseală de a exista, care constituie, fără îndoială, în zilele noastre, o formă majoră a păcatului.

Dar există o condiție fundamentală pentru ca să putem trăi liberi și senini, în harul Dumnezeului nostru: aceea ca și noi să-i iertăm pe cei care ne-au greșit nouă. Cum să nu amintim aici parabola datornicului care nu-și poate plăti datoria (Matei 18, 23-25) – și mai toți suntem astfel de datornici. Un om dator împăratului o sumă imensă și nu era în stare s-o plătească. Avea, deci, să fie vândut sclav, el și familia lui. Dar împăratul, cuprins de milă, îi iartă datoria. Odată scăpat, slujitorul îl întâlnește pe tovarășul lui, care îi datora o sumă modică. Îl ia de gât cu cruzime și îl aruncă în închisoare. Stăpânul, înșușit, îl dă pe mâna chinurilor, spunându-i: „Slujitor rău, Ți-am iertat datoria pentru că m-ai rugat. Se cuvenea, deci, ca și tu să ai milă de aproapele tău, așa cum eu am avut milă de tine” (Matei 18, 32-33).

Trebuie să înțelegem bine sensul parabolei. Dumnezeu nu-mi iartă greșelile pentru că, la rândul meu, le iert celor care-mi greșesc mie. Nu condiționez eu iertarea lui Dumnezeu. Ci pentru că Dumnezeu mă iartă, mă readuce la El, mă lasă să exist liber, în harul său, și pentru că sunt copleșit de recunoștință, de aceea îi eliberez pe ceilalți de egocentrismul meu și îi las și pe ei să trăiască în libertatea harului.

Tot timpul așteptăm ceva de la ceilalți. Ei ne datoază dragostea, atenția, admirația lor. Nu celălalt mă

interesează, ci satisfacția pe care el mi-o aduce. Materia din care sunt făcut e vanitate și susceptibilitate. Și cum ceilalți mă dezamăgesc fără încetare și nu-și pot plăti datoriile, îi urmăresc cu ranchiuna mea, îmi hrănesc pasiuni negative la adresa lor, mă pierd într-un hățiș de răzbunări greu de definit. Sau, dimpotrivă, cu aerul demnității ofensate, mă retrag în colțul meu sub masca unei indiferențe truface și îmi plătesc eu însumi ceea ce alții îmi datorează, îmi plătesc cu monezi false – e cazul s-o spunem.

Din punct de vedere psihologic, nu există scăpare în această lume pecetluită de moarte. Dar, dacă înțelegem că lumea este un mormânt gol, inundat de o lumină venită din altă parte, dacă înțelegem că Dumnezeu, în Hristos, ne iartă de datoria noastră fundamentală, moartea trupească și, mai ales, sufletească, atunci nu vom mai avea nevoie de sclavi ca să ne putem crede noi înșine zei.

Vom înțelege că ceilalți nu ne datorează nimic. Cei-alți nu îmi aparțin. Fiecare dintre ei, ca și Dumnezeu, a cărui imagine sunt, rămâne o persoană liberă, inaccesibilă, pe care nu aș putea s-o stăpânesc decât răpindu-i libertatea, adică negând-o, și, la limită, ucigând-o. Dar așa cum Dumnezeu Cel de nepătruns mi se revelează mie prin harul Său, și celălalt, tot de nepătruns, mi se poate revela tot prin har. Și atunci înțeleg că „totul e har”, cum scria Bernanos în *Jurnalul unui preot de țară*.

Desigur, oamenii au relații de drept, legea îndepărtează de la ei, cel puțin la modul superficial, instinctele ucigăse, reglează raporturile exterioare dintre oameni și

îi păzește de arbitrar. Dar dincolo de asta este numai iertarea, primirea, și, câteodată, uimirea.

Sfântul, spunea Simeon Noul Teolog, este „săracul care își iubeste frații”. Sărac, pentru că nici el nu-și aparține, ci se naște fără încetare din Dumnezeu. De aceea, este în stare să fie aproapele tuturor. Noi nu suntem deloc sfinți. Totuși, în viața de zi cu zi, trebuie să încercăm, fără pizmă sau masochism, să respectăm taina celui alt, singurătatea lui, relația lui cu misterul.

Privind din această perspectivă, cu cât îi cunosc pe ceilalți, cu atât îmi sunt mai necunoscuți. Merg cu ei „din început în început, prin începuturi fără de sfârșit”. Atunci când promiscuitatea, cenzura, voința medicală, pedagogică sau pur și simplu dormică să înțeleagă totul, atenuează alteritatea, e de ajuns să fii puțin atent pentru că apare un amănunt incomod, care scapă schematizărilor crude. Atunci distanța se restabilește între mine și celălalt, dureroasă și benefică: distanța revelației.

Trebuie să știu uneori, în rugăciunea tăcută, să ajung în acel „punct zero”, unde nu îmi mai aparțin, unde nu mai exist prin mine însumi, ci numai în Dumnezeu, unde primesc harul de a ști că ceilalți există în afara mea, ca și mine, într-o interioritate la fel de profundă, unde sunt, cum spunea Evagrie Ponticul, „despărțit de toți și unit cu toți”.

ȘI NU NE DUCE PE NOI ÎN ISPITĂ, CI NE IZBĂVEȘTE DE CEL VICLEAN

Nu Dumnezeu este Cel care ispitește. „Dumnezeu nu ispitește pe nimeni”, spune Sfântul Iacob (1, 13). E o atitudine semnică dacă spunem: nu ne ispită, Doamne, nu ne lăsa să cădem în ispită.

Despre ce „ispită” este vorba? Mai întâi, despre cea a crimei sau a sinuciderii – și sunt atâtea feluri de a omorî sau de a se omorî – care se naște din ceea ce sfântul Maxim Mărturisitorul numește „teamă ascunsă de moarte”. Atunci avem nevoie de dușmani, pentru a proiecta asupra lor această neliniște fundamentală. Pe aceasta trebuie s-o demascăm printr-o memorie lucidă a morții, anamneză la capătul căreia vom găsi nu neantul fardat al deriziumii, ci pe cel înviat, care ne aduce la viață. Transformarea totală a neliniștii în încredere, nepermite, în fine, într-o oarecare măsură, să ne iubim vrăjmași, urmând porunca lui Iisus, inițial de neînțeles.

Dar ispita este, mai ales, secretul ultimei apostazii. Este un mister care afectează toate epocile creștinismului, din moment ce suntem în vremea din urmă, de la întupare și Cincizecime încôace: „Ați auzi că vine antihrist”, spune sfântul Ioan, „iar acum mulți antihriști s-au arătat” (1 In. 2, 18). Poate că acest mister se clarifică în epoca noastră, care este cu adevărat o apocalipsă în istorie și care dă la iveală atâtea lucruri îngrozitoare. Sau poate credem aceasta numai pentru că este epoca noastră, nu mai „apocaliptică” decât multe altele (aspect de

care ne dăm seama studiind crizele trecutului).

Marea apostazie nu este neapărat ateismul. Revoluția și chiar blasfemia Îl caută pe Dumnezeu în felul lor. În fața durerii lumii există și un ateism al compasiunii, care, negreșit, își găsește locul în *Eli, Eli, lama sabahani* de pe Golgota. Marea apostazie ar fi mai degrabă să te simți vindecă de Dumnezeu, vindecă de orice întrebare, despărțit de taină, incapabil de neliniște și de uimire.

Nu numai absența lui Dumnezeu, ignoranța împăcată, reprezintă o ispită, ci, mai ales, captarea dorinței de absolut de către niște parodii atroce și seducătoare: magie, droguri, paroxisme, tortura și erotismul, strâns legate, de altfel – beții totalitare de altădată – transformarea actuală a religiilor în ideologii, înlocuirea comuniunii, fuziunea ei cu posesia, vizibilă în atâtea forme ale artei contemporane și în atâtea medii sectare, invazia parapsihologiei și a ocultismului, care vor permite mâine fascinarea maselor de către falși făcători de minuni sau miracole provenind din puteri ca cele pe care Hristos le-a refuzat în pusti.

Mă gândesc la *Povestirea despre Antihrist*, a lui Vladimir Soloviev, unde îl vedem pe Antihrist ca un mare reformator social și spiritualist patentat, asociindu-se cu un mag care oferă omenirii „semne și minuni”. Mă gândesc și la „ultimul om” al lui Nietzsche, în prologul lui Zarathustra: „Iată! Vi-l arăt pe ultimul om. Dragoste? Creație? Dorință? Stea? Ce mai sunt toate astea? Așa întreabă ultimul om și face cu ochiul. «Noi am inventat fericirea», spun ultimii oameni (...) Puțină otrăvă, pen-

tru a-ți asigura vise plăcute. Și, în sfârșit, multă otrăvă pentru a muri în mod plăcut (...). Ai micile plăceri de zi și micile plăceri de noapte: dar îți respecți sănătatea. «Noi am inventat fericirea, spun cei din urmă oameni și fac cu ochiul». ” Am avut privilegiul să-l întâlnesc și să-l ascult pe Andrei Tarkovski, cineastul lui *Andrei Rubliov* și al lui *Stalker*, printre altele. Îmi spunea că în zilele noastre cel mai mare risc este ca oamenii să nu-și mai pună întrebări. Și că s-a dedicat misiunii de a-i trezi, de a-i face să înțeleagă că omul este întrebare. Îmi spunea și cât se simțea de singur.

Trebuie să rămânem oameni ai neliniștii și ai uimirii, nu să ne amăgim cu idoli și cuvinte; trebuie să rămânem oameni care își pun întrebări, chiar și cu prețul unei oarecare nebunii. De ce Biserica n-au putut să-i primească pe un Nietzsche, un Artaud, un Khalil Gibran sau un Kazantzakis? Oare n-a venit timpul ca Biserica să ofere un loc celor care pun întrebări?

„Nu ne lăsa să cădem în ispită”: în isпита de a Te uita, de a ne considera vindecați de Tine, de a Te parodia subtil sau grotesc; de fapt, întotdeauna grotesc.

... CI NE IZBĂVEȘTE DE CEL RĂU

Lumea zace într-o mare de rău. Răul nu este numai haosul, absența ființei, ci dovada unei inteligențe perverse care, prin orori sistematice absurde, vrea să ne vadă îndoindu-ne de Dumnezeu și de bunătatea Sa. Într-adevăr, nu este vorba numai de „lipsa binelui”, cum

spun părinții, nu numai această „lipsă de a fi”, prin care Lacan definea omul, ci de cel viclean, „cel rău”, nu materia, nici trupul, ci de cea mai înaltă inteligență întoarsă spre propria sa lumină.

Adorno a scris că după Auschwitz – voi adăuga, după Hiroshima și Gulag – n-ar mai trebui scrise poeme. Dar eu cred că se poate, că trebuie să se scrie poeme, că se poate și că trebuie să se vorbească mereu de Dumnezeu, dar poate altfel. Trebuie spus că Dumnezeu n-a creat răul și că nici măcar nu l-a permis. „Chipul lui Dumnezeu șiroiește de sânge în umbră”, spunea Léon Bloy într-o expresie citată adesea de Berdiaev.

Dumnezeu primește răul în plină față, așa cum Iisus primea palmele cu ochii legați. Strigățul lui Iov se înalță mereu și își plânge copiii. Dar răspunsul lui Iov a fost și rămâne dat: *Crucea*. Este Dumnezeu cel Răstignit pentru tot răul din lume, dar care face să izbucească din întuneric o imensă forță de înviere. Paștele este schimbare la față în adânc. „Izbăvește-ne de cel rău” înseamnă: Vino, Doamne, Iisuse! Vino, Tu, care ai venit deja ca să biruiești iadul și moartea, Tu, care spunei că l-ai văzut pe „Satan căzând ca un fulger din cer” (Lc. 10, 18). Această biruință este prezentă în adâncul Bisericii. Noi luăm din ea putere și bucurie, ori de câte ori ne împărtășim. Și dacă Hristos o păstrează tainică, este pentru că vrea să ne asocieze ei. „Izbăvește-ne de cel rău” e o rugăciune activă, o rugăciune care ne angajează.

Întreaga Biserică este angajată în această luptă ultimă, care nu este pentru biruință, ci pentru descoperirea ei: de la călugării care caută lupta corp la corp cu

puterile întunericului, astfel încât mănăstirile și chiliile pustnicilor sunt ca niște paratrăsnete spirituale ale lumii, până la cei mai umili dintre noi, culbăriți de teamă lângă crucea lui Hristos, și care se străduiesc cu răbdare, zi de zi, să lupte împotriva tuturor formelor răului din noi, din jurul nostru, din cultură și societate, care refac strâns țesătura vieții, pe care nu încetază să o deșire cel numit în Scriptură „Stăpânitorul morții”.

Fiecare facere de bine curată, neideologică, neconstrângătoare, fiecare gest de dreptate și milă, fiecare scănteie de frumusețe, fiecare cuvânt spus în adevăr, toate pește zgura care acoperă încă biruința lui Hristos asupra „celui care dezbină”. Să nu uităm că, atunci când vorbim de „cel rău”, nu trebuie să privim spre vecin, ci în propria noastră ogradă. Să nu uităm nici că cei mai mari oameni duhovnicești – sfântul Isaac Sirul, de exemplu, sau acel „nebun pentru Hristos”, de care vorbește „Misionarul în Siberia” –, cei mai realiști, cei care chiar au văzut iadul, s-au rugat nu numai: „Izbăvește-ne de cel rău”, ci și „dacă e cu putință, izbăvește-l și pe cel rău de rău, căci și el este făptura Ta...”

Și pe noi, care ne rușinăm că suntem creștini, sau, dimpotrivă, facem din creștinism, din credința noastră, stindardul superiorității și al disprețului, „izbăvește-ne de cel rău!”. Pe noi, care vorbim de „îndumnezeire” și care suntem adesea atât de puțin umani, „izbăvește-ne de rău!”. Pe noi, care vorbim cu atâta ușurință de dragoste și care nu știm nici măcar să ne respectăm unii pe alții, „izbăvește-ne de rău!”.

Și pe mine, un om al neliniștii și al chinurilor, îm-

părțit atât de adesea, atât de puțin sigur că exist și care îndrăznesc să vorbesc – Biserica e singura mea scuză – despre împărăție și despre bucuria ei, „izbăvește-mă de rău”.

„O, Tu, cel ce ești unic, să nu-mi ascunzi amintirea acestor suferințe în ziua când mă vei curăți de tot răul, ca și de tot binele, când îi vei pune pe ai Tăi, pe surăzătorii, să mă îmbrace în haină de lumină (O. V. de L. Milosz).

Sfântul Francisc de Sales a prezis că într-un moment hotărâtor al istoriei se va produce așa-numita *decatenatio sanctorum*, „scoaterea din lanțuri a sfinților”. Deocamdată, avem rugăciunea și așteptarea.

Alăturarea în Hristos, Dumnezeu adevărat și om adevărat, a contemplației tradiționale și a aventurii moderne de căutare a lui Dumnezeu, întâlnirea între Occidentul și Orientul creștin, constituie, fără îndoială, tot atâtea condiții favorabile acestei *decatenatio*. Iată, acum, schimbăta sfântă, când se coborârea la iad devine biruință asupra iadului, când se pregătește întoarcerea lui Hristos sau, mai degrabă, întoarcerea universului și a umanității, prin Hristos, la Tatăl, pentru ca El să poată șterge, în sfârșit, „toată lacrima din ochii noștri” (Ap. 21, 4).

„Că a Ta este împărăția, puterea și slava”, altfel spus, crucea, dragostea și viața, în sfârșit, biruitoare, „a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh” și, adaugă ortodoxii, „în vecii vecilor. Amin.”

Împărate ceresc, Mângâietorul

Împărate ceresc, Mângâietorul, Duhul Adevărului, care pretutindenea ești și pe toate le îplinești, Vistierul bunătăților și Dătătorule de viață, vino și Te sălășluiește întru noi și ne curățește de toată întinăciunea și mântuiește, Bunule, sufletele noastre.

Iată rugăciunea către Sfântul Duh, cea mai răspândită în Biserica Ortodoxă. Nu se începe nici o lucrare importantă, nici în biserică, nici în lume, înainte de a o rosti.

În Biserică, ea este rugăciunea care introduce orice altă rugăciune, pentru că toate rugăciunile adevărate se fac în suflarea Duhului. „Însuși Duhul vine în ajutorul slăbiciunii noastre, căci noi nu știm să ne rugăm cum trebuie, ci însuși Duhul se roagă pentru noi cu suspine negrăite” (Rom. 8, 26). Sunt cuvinte importante pentru rugăciunea noastră, într-o lume în care numai Duhul poate să unească văzutul cu nevăzutul care, spune Sfântul Maxim Mărturisitorul și trebuie să se simbolizeze reciproc – imagine hristică¹.

Hristos există cu adevărat în Duhul Sfânt, pe care ni-l împărtășește. Trupul său eclezial este locul de unde izbucnește, sau, dimpotrivă, se prelinge în taină, picătură cu picătură, această împărtășire. Dacă Hristos este uns prin Duhul, va fi uns și trupul Său, adică Biserica,

ale cărei mădulare, „hristificate”, vor deveni, în Hristos, un neam de profeți. Dacă Cincizecimea începe în ziua pe care o descriu simbolic Faptele Apostolilor, ea nu se și sfârșește atunci, ci continuă, se desfășoară sau se ascunde, într-un elan de nestăpânit, uneori tainică, alteori vizibilă, pregătind și anticipând în euharistie și în oameni euharistiei, întoarcerea tuturor la Hristos.

ÎMPĂRATE CERESC, MÂNGĂIETORULE, DUHUL ADEVĂRULUI

Cuvântul „împărat” afirmă dumnezeirea Duhului, așa cum a făcut-o în anul 381 cel de-al doilea Sinod Ecumenic. Duhul nu este o putere anonimă, creată sau necreată, El este Dumnezeu, un „mod” unic de „subzistență” a dumnezeirii, un tainic ipostas divin.

„Împărate ceresc”: acest ultim cuvânt desemnează aici „Marea Dumnezeirii” din tradiția siriacă. Împăratul este Cel care domnește. Duhul Tatălui, care se odihnește în Fiul – „Împărăție a Tatălui și Ungere a Fiului” spune, alături de mulți alții, sfântul Grigorie de Nyssa² – domnește, adică slujește comuniunea ipostasurilor divine din care, după tradiție și în conformitate cu Scripturile, El este Cel de-al treilea. Există Tatăl, Unul, Fiul este Celălalt și depășirea oricărei opoziții se face în al Treilea, nu prin dizolvarea Celuilalt într-Unul, cum se pare că este cazul cel mai adesea în spiritualitățile asiatice și în

gnoze, ci printr-o diferență întreit sfântă, fără cea mai mică exterioritate.

În același timp, acest împărat vine la noi ca să ne împărtășească de ceresc, să ne mângâie, să ne dăruiască viața ca rezultat al învierii. De aceea, Hristos îl numește în Evanghelia lui Ioan, în cuvântarea de despărțire, *Paraclet*, care se traduce „Mângâietorul”, „Mijlocitorul”, sau, și mai bine, *Comforter*, din limba engleză, Cel care întărește și dă adevărata putere. Iisus vorbește despre „Celălalt Mângâietor” pentru că sunt nedespărțiți: imensa mângâiere, schimbarea vieții, forța interioară și tot ceea ce ține de Hristos, se descoperă și se manifestă de-a lungul istoriei, în Duhul, în funcție de căutările, neliniștile, intențiile care ne sfâșie sau ne înflăcărează.

Împărate ceresc, Mângâietorule: în Duhul, Dumnezeu își transcende propria transcedență, într-o transdescendență iubitoare, dacă acceptăm acest termen. Cu alte cuvinte, Dumnezeu se dăruiește pe Sine însuși, căci fiind cu totul inaccesibil prin natură, se face accesibil prin participare. Cum spunea Vladimir Lossky, „Dumnezeu trece de zidul transcedenței Sale” în Duhul Sfânt, prin care și în care Logosul, Cuvântul, nu încetează să se manifeste în diferitele formulări ale înțelepților și profetilor ca „lumină care luminează pe tot omul ce vine în lume”, prin care și în care Cuvântul nu încetează să se facă trup. Întruparea Cuvântului se desăvârșește în Duhul și prin libertatea conștientă și puternică a Fecioarei, căci Duhul și libertatea nu pot fi despărțite.

De aceea, când spunem „Duhul Adevărului”, nu denumim o noțiune, un ansamblu de concepte, un sistem

² *Despre rugăciunea duminicală*, 3, Cf. Paul Florensky, *La Colonne et le Fondement de la vérité*, tr. fr. Lousanne, 1975, p. 94.

oarecare, ci pe *Cineva*, care ne-a spus că El este „Calea, Adevărul și Viața”. Cuvintele „cale” și „viață”, cuprinse în cel Adevărat, Credincios, Nemincinos, desenează, se pare, îndeosebi pe Sfântul Duh. Adevărul, revelația, care unește adevărul lui Dumnezeu și pe cel al omului, este Cuvântul întrupat, Dumnezeu făcut om. Pe El ni-L aduce Duhul Sfânt în sfintele taine ale Bisericii, în Biserica, taină a Celui Înviat și a Învierii, prin harul Duhului Sfânt.

Hristos călătorește cu pelerinii la Emaus, dar ei nu-L cunosc: totuși, cuvântul Lui, care-L poartă Duhul, le înflăcărează inimile. Și când frânge pâinea deja euharistică, El se descoperă și imediat se face nevăzut, căci nu mai poate fi prezent decât în Duhul Sfânt. Iată de ce Biserica, Trup al lui Hristos, este și templu al Duhului Sfânt. În Hristos, Biserica este *Biserica a Sfântului Duh*.

CARE PRETUTINDENEA EȘTI ȘI PE TOATE LE ÎMPLINEȘTI

Totul este pătruns de har, totul freamătă, vibrează, se trezește în această uriașă Suflare de viață, ca și copacul în vântul invizibil, dar mișcător, ca și marea „cu mii de surâsurî”, ca și elanul care împinge, unul către celălalt, pe bărbat și pe femeie. Limba franceză modernă e tentată să opună spiritul materiei, sau, mai mult, printr-un platonism degenerat, inteligibilul sensibilului. Dar, Duhul Sfânt, *Rouăh*, este întâlnit în limbile semitice, când sub forma masculină, când feminină. Nu pentru a sărăci, a „naturaliza” Treimea într-un fel de schemă fă-

mială: Tată, Mamă, Fiul, ci pentru că în termenii neclari ai limbajului nostru, viril este focul Duhului, iar feminin, murmurul său „la hotarul tăcerii”³, ca o mamă care-și leagăna copilul, cântându-i cu gura aproape închisă. Aici presimțim, poate, acea tainică înțelegere care străbate ultimele cărți ale Vechiului Testament și care ne amintește că Dumnezeu este *rehamim* (plural emfatic al lui *relem*, care înseamnă matrice), „matriciant”, care dă viață.

Sfântul Maxim Mărturisitorul evocă prezența Sfântului Duh în existența însăși a lumii, în ființele și lucrurile care sunt tot atâtă *logoi-rationi* ai Logosului, tot atâtă Cuvinte pe care Dumnezeu ni le adresează. Apostolul Pavel, în Epistola către Efeseni (4, 6), Îl evocă pe Dumnezeu, care este „peste toate și prin toate și întru toți”. Tatăl rămâne cu adevărat Dumnezeu cel de dincolo, principiul a tot ceea ce există. Cuvântul este Logosul care organizează lumea prin așa-numitele idei-voințe creatoare. Iar Duhul este chiar Dumnezeu în toate, care dă viață și duce toate la desăvârșire, într-o frumusețe, Dumnezeu cel înaripat, reprezentat simbolic prin mișcare, zbor, vânt, pasăre, foc, apă vie, Cel care transformă pământul într-o taină.

³ Romani 19, 12

MISTERUL BUNĂȚIIILOR ȘI DĂTĂTORULE DE VIAȚĂ

Cuvântul „bine”, ca și cuvântul „bun”, de la sfârșitul acestei rugăciuni, au un sens ontologic, care se referă la ființă, adică la iubire, căci „Dumnezeu este iubire”, repetă Sfântul Ioan. Ființa nu e altceva decât profunzimea, densitatea ineputabilă a acestei iubiri. S-ar putea spune că ființa e relațională, ceva ca un fel de înăuntrul (iradiere) al comunității. Astfel, „bunătațile” Duhului, al căror „vister” este, adică locul dăruirii și al răspândirii, înseamnă harul, viața de după înviere, „*lumina vieții*”, cum spune tot Sfântul Ioan. Sfântul Duh se face în noi ceea ce Scripturile spun despre Împărăția lui Dumnezeu: piatră prețioasă, grăunte de muștar, dospitură, apă, foc, pâinea și băutura vieții, cămară de nuntă.⁴

De aceea, textul rugăciunii completează cuvântul „bunătațe”, care ar putea avea o conotație de static, cu „viață”. Duhul, cum spune *Crezul* Niceo-constantinopolitan, este „dătător de viață”. Se pare că „viață” este cuvântul cheie atunci când se vorbește despre Duhul. În grecește, există doi termeni distincți: *bios*, pentru viața biologică și *zoi*, pentru viața spirituală, sau, mai degrabă, pentru viața ca temelie și desăvârșire, rezultat al învierii lui Hristos. Sigur că aici nu e de făcut nici o distincție, decât, poate, între diferitele grade de intensitate. Tot ce e viu este însuflețit de Sufierea divină. Așa se întâmplă cu aceste structuri invizibile, aflate în mișcare, care fac

ca tendința generală spre dezagregare, spre haos, spre entropie, să se schimbe în reintegrare, în complexitate din ce în ce mai subtilă, așa încât, mereu, viața să nască din moarte – reprezentare clasică a Crucii și a morții, ca premisă a Învierii. Un mare fizician a putut să afirme că lumea muștește de inteligență! Duhul este prezent și activ în tot ce este viu, de la celulă la unirea mistică, trecând prin aceea mare mișcare a *eros-ului*, care marchează, intensifică orice existență, și, prin orn, o duce spre har, spre *agapi*.

Totuși, dacă se poate spune că tot ce e viață, în lume, este în Duhul, în energia Sa, mult timp și de multe ori încă anonimă – ceea ce Sfântul Irineu de Lyon, în secolul al II-lea, numea *afflatus*⁵ – această viață este întodeauna legată de moarte. Însă, de la învierea lui Hristos încocoace, sursa personală a lui *afflatus* sau *Spiritus* (ca să reluăm vocabularul Sfântului Irineu) este descoperită. Sau, mai degrabă, descoperită-ascunsă, sintagmă care ar putea defini taina; altfel, ar fi vorba deja de Parusie. Ori, *Spiritus* comunică, începând din potirul euharistic, o viață curată, o viață care asumă și care deturmează moartea. În felul acesta, atâtea morți parțiale, stigmatate de neviată ale existenței noastre, și, în final, chiar moartea noastră biologică, sunt de acum încolo paști, adică *treceri inițiatice*. Moartea, în sens global, fizică și spirituală, în același timp, este oarecum în spatele nostru, îngropată în apele botezului (al voinței, al lacrimilor sau al sângelui – ce știm noi?). Fundamentul existenței noastre nu mai este moartea, ci Duhul. Și dacă acordăm atenție acestei prezențe, dacă scormonim până la ea, până la întinsele ei

⁴ Sfântul Simeon Neoul Teolog, *Predica a 90-a*.

⁵ *Împotriva ereziilor* IV, 2, 1.

pânze de tăcere, de pace și de lumină, teama din noi se schimbă în încredere, iar lacrimile, în haină de nuntă.

Duhul este și Dumnezeu cel ascuns, cel tainic, interior. În această depășire, pe care o identificăm cu rădăcinile ființei noastre, într-un preaplin al inimii care se transformă în mărturisire și care ne învață să vedem în Hristos pe Domnul și să murmurăm întru El, cu El, „Avva Tată” – un cuvânt de tandrețe, de încredere și de respect, Duhul aprinde inima și deschide în noi „ochiul inimii”, „ochiul de foc”. Acesta descoperă în tot omul chipul lui Dumnezeu, iar în lucruri, „rugul aprins” al lui Hristos, care vine. „Ochiul prin care îl văd pe Dumnezeu și cel prin care El mă vede pe mine este unul singur, același”, spunea Meister Eckhart. Acest ochi unic este Duhul cel în Hristos, Dumnezeu adevărat și om adevărat. Nu mai suntem prizonieri în timp și spațiu, ci se deschide în noi o respirație mai profundă, aducând cu sine o bucurie sfâșietoare, căci „respirăm Duhul”, după admirabila formulă a Sfântului Grigorie Sinaitul⁷. Atunci, devenind încetul cu încetul „despărțiți de toți și uniți cu toți”⁸, începem să iubim cu adevărat, cu o dragoste care nu mai ține nici de înfrângere, nici de biruință.

Ochiul inimii, ochiul deschis de către Duhul, înghicește, ca să vorbim ca mitropolitul Georges Khodr, pe Hristos, care se ascunde în misterul religilor și, aș adăuga eu, în misterul umanismelor și ateismelor,

⁶ *Predica nr. 12.*

⁷ *Mică filocalie a rugăciunii inimii*, prima ediție, Paris, 1953, p.250.

⁸ Evagrie Ponticul, în I. Hausherr, *Lecțiile unui contemplativ*, Paris, 1960, p. 187.

providențial revolate de atâtea caricaturizări ale lui Dumnezeu. Ochiul inimii vede nu numai Biserica în lume, formă sociologică și, adesea, derizorie, ci lumea în Biserică, o Biserică fără granițe, în care comuniunea sfinților s-ar lărgi într-o comuniune a tuturor marilor trăitori, creatori de viață, de dreptate și frumusețe și chiar a tuturor marilor nefericiți, care au vrut „să sfârșescă odată cu judecata lui Dumnezeu”, cum ar spune Antonin Artaud. El a intuit și ne-a făcut să intuim și noi, realitatea potrivit căreia „crucea este o judecată a judecății”⁹.

În inima acestei Biserici fără hotar, a acestei „iubiri nesfârșite”, cum își intitula cea mai frumoasă carte un călugăr al Bisericii din Orient, o presimțim, o mărim pe Maria, Maica lui Dumnezeu, cea care, primind Duhul pentru a da naștere Cuvântului, a dezlegat tragedia libertății umane. Căci Duhul, dacă este primit de libertatea noastră, o eliberează și o face să rodească, îi oferă un spațiu infinit de creație, o impregnează cu eternitate. De aceea, Biserica Ortodoxă folosește aceeași expresie pentru a caracteriza și Duhul și pe Fecioara Maria: Duhul – *panaghion*, preasfânt, și Fecioara – *panaghia*.

VINO ȘI TE SĂLĂȘUIEȘTE ÎNTRU NOI

Vino, mai spune rugăciunea noastră. După ce ne-a asigurat că Duhul este pretutindeni și le împlinește pe

⁹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Întrebări către Thalassius*, 43.

toate, ea ne face, totuși, să implorăm: Vino! Dacă trebuie să-L chemăm astfel pe Cel care ne cheamă, este pentru că, în mod evident, El, care le umple pe toate, nu ne umple și pe noi.

După ce creează lumea, Dumnezeu se dă oarecum la o parte, pentru a le da consistență proprie creaturilor Sale. Și acest *spațiu* – loc liber, spun Părinții – se înscrie în libertatea omului și a îngerului: el conferă refuzului omului, exilului voluntar al „fîului risipitor”, o dimensiune cosmică, astfel încât frumusețea lumii, care vine la început din mărirea lui Dumnezeu, devine magică, nostalgică, grea de tristețe, lunecând spre o împietrită disperată. În acest fel, până și splendoarea eros-ului poate deveni o furie a posesiei, un drog care acționează, ignorându-l și distrugându-l pe celălalt. Duhul care ne poartă în El, Care ne dă viață și ne înconjoară ca o atmosferă gata să ne pătrundă sufletul până în cel mai mic cotlon, nu poate face asta fără încuviințarea noastră, fără chemarea noastră. Trebuie să ne rugăm: „Vino!”.

„Vino, Persoană, ce nu poate fi cunoscută. Vino, bucurie nesfârșită, vino lumină care nu apune... Vino, înviere a morților... Vino, Tu Cel care ești de-a pururi și Care, în orice moment, Te îndrepti spre noi, cei tăvăliți în poftele iadului... Vino, suflarea și viața mea”¹⁰. Această este partea omului și cererea devine foarte precisă.

Lumea locuiește în Duhul. Pe acest univers, pe care astăzi îl putem cerceta până la miliarde de ani-lumină, Sfântul Benedict de Nursia l-a văzut într-o clipă ca pe un fir de praf într-o rază din lumina dumnezeiască. Sfântul

¹⁰ Sfântul Simeon Noul Teolog, *Prefață la Inimile iubirii dumnezeiești*.

papă Grigorie cel Mare amintea această viziune în *Dialoguri*-le sale, iar Sfântul Grigorie Palama înțelegea raza ca pe energiile divine care se revarsă prin Duhul Sfânt. Creația nu există decât pentru că Dumnezeu o vrea, o iubeste, o apără. În același timp, El este alungat de om din inima acestei creații, căci inima ei este omul însuși. Se poate, deci, merge până la a se afirma că, dacă lumea locuiește în Dumnezeu, Dumnezeu nu poate locui în ea, căci omul deține, ca pe o putere, un fel de cheie inversă, luciferică, și cu ea îi poate închide lui Dumnezeu universul. Astfel se manifestă forțele neantului, concretizat în mod paradoxal.

Maria i-a redat lui Dumnezeu, acestui rege fără de țară”, o casă. Ea a consimțit ca El să se întrupeze în chiar sânul creației Sale, ca pentru a o recrea. „Dumnezeu a creat lumea Sa ca să-și găsească o mamă”, spunea Sfântul Nicolae Cabasila. Omenirea îl primește pe Dumnezeu în mod liber în pânțele Mariei. Iisus nu are alt loc unde să-și plece capul, în afara iubirii „mariale” a celor care îl primesc. Duhul, care este din veac locașul Fiului, poate face din fiecare dintre noi locuința Fiului întrupat. Însă cu o condiție fundamentală: ca omul să se roage: „Vino și Te sălășluiește întru noi și ne curățește de toată întinăriunea”.

¹¹ Sfântul Nicolae Cabasila, în *Omiliu mariologic*, p. 52.

ȘI NE CURĂȚEȘTE DE TOAȚĂ ÎNTINĂCIUNEA

O, fără îndoială că e de ajuns o scânteie de bucurie amestecată cu recunoștință, e de ajuns, în fața zidului lui Hippolite¹² sau al lui Sartre, un suspin de neliniște, în care să se topească autosuficiența, un pas înapoi în fața ororii, o privire de copil a cărei inocență uimită mă dă pe față, un moment de pace interioară, în care inima se trezește. Numai chipuri și fața ascunsă a pământului, pământul-înger¹³, pământul ceresc, pământul-taină, pe care îl evocam mai sus în legătură cu extazul, în același timp ceresc și pământesc, al unui Alioșa Karamazov.

Dacă există o fericire îndeosebi iubită de oamenii înduhovniți ai Orientului creștin, aceasta este: „Feriți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu” (Mt. 5, 8). Această fericire nu este una de ordin moral, așa cum este prea des interpretată. Este vorba, mai ales, de deschiderea și de limpezimea „ochiului inimii”: oglindă acoperită de necurăție, care trebuie curățată și lustruită, izvor îngropat într-o viață decăzută, care trebuie scos la lumină, pentru ca să se transforme în apă vie.

Inima este centrul centrului, unde omul întreg, cu tot ce are el – inteligență, ardore, dorință – este chemat să se adune pentru a se depăși pe sine în Dumnezeu. Inima

¹² În *Idiotul* lui Dostoevski.

¹³ Cf. Henry Corbin, „Pământul este un înger”, în *Pământ ceresc și trup de înviere*, Paris, 1960, p. 23.

trebuie curățită nu numai de „gândurile spurcate”, obsezie culpabilizantă, ci de orice gând. Numai atunci, confundată în propria lumină, care nu poate fi decât o transparență, *conștiința conștiinței* devine „punct zero”, simplu loc de primire, cupă oferită, potirul smerit, unde putem coborî pentru a ne renaște, Cincizecime interiorizată, focul Duhului.

Această temă a întinăcirii – a degradării, spun asceții – ne trimite la texte fundamentale ale Evangheliei, la revoluția evanghelică, aceea care eliberează omul de dualismul infinit de complex și de codificat al sacrului și al profanului, al purului și al impurului. Ceea ce-l face pe om necurat, spune Iisus, nu este aceea că uită de spălatul ritual al mâinilor, nu este ceea ce-i intră în gură, conform unei dietetici a permisului și a interzisului. Fericitul Augustin, manihheu, vreme de mai mulți ani, a luat cunoștință de o întreagă gnoză, menită să facă distincție între luminos și tenebros – tenebre ale jambonului, de exemplu, și lumină a melonului (pepenele galben). Și în zilele noastre, cu cât suntem mai ghiftuiți, cu atât mai mult căutăm distincții analoage, sacrul conștiință în zveltețea corpului, pe care ni l-am dori veșnic tânăr.

Dar, spune Iisus, ceea ce murdărește este ceea ce iese din gura omului, venind din inima lui: așa-numitele *diagnostic-mod*, jocul orb al urii, al *libido*-ului narcisic, slava deșartă, dorința, nebulia. Aceste ispite ajung în inimă, venind din adâncurile inconștientului – personal, dar și colectiv, prin hipnozele politicii –, și trebuie să știm a le arunca în focul Duhului, pentru ca acolo să ardă sau să se transfigureze. În felul acesta, necurăția și

pervertirea pot fi smulse cu tot cu rădăcină, care nu este alta decât moartea și nenumăratele măști care o disimulează. Întrăciunea apare atunci ca tot ceea ce izolează sau tulbură, blochează și deviază forțele vieții, îl împiedică pe om să înțeleagă că are nevoie să fie mântuit, pentru că altfel va muri și nu va avea parte decât de neant și de coșmarurile neantului. Este tot ceea ce-i împiedică pe oameni să înțeleagă că formează cu toții un singur Adam, mădulare ale aceluiași trup, mădulare unii altora. Și cum noi nu ne putem curăți singuri de toată aceașta murdărie, atunci nu avem decât să implorăm Duhul: *Vino și ne curățește pe noi de toată întrăciunea.*

Cea mai bună psihanaliză nu poate – și e deja mult – decât să ne deschidă ochii asupra jocurilor și mizelor dorinței și morții din noi; ea permite posibile deplasări care ne ușurează, așa cum se întâmplă când mutăm o greutate de pe un umăr pe celălalt, dar fără o adevărată eliberare. Freud îl considera pe Helmholtz ca pe dumnezeul său, pentru că descoperise legea conservării energiei. Pe această energie – vitală, psihică – mutată de colo-colo, mereu conservată, numai venirea harului, venirea Duhului o poate pacifica și transfigura în bucurie pascală. Puterea morții e zdrobită. Sau: de data aceasta nu ne mai mulțumim să schimbăm locul mobilelor, ci deschidem ferestrele pentru ca vântul de aiurea să intre și să purifice atmosfera.

Da, să-L implorăm pe Duhul, *de profundis*, din măruntăile pământului, printr-o asceză a renunțării, o asceză de încredere și smerenie.

... ȘI MÂNTUIEȘTE SUFLETELE NOASTRE

A mântui, a salva, adică a face pe cineva teafăr, a-l face sănătos sau sfânt, înseamnă a-l elibera de sub jugul morții și al iadului, de această „viață moartă” pe care o confundăm atât de adesea cu viața, de uciderea celuilalt, de sinucidere și, fără îndoială, de asasinarea lui Dumnezeu. Omul este creat din nimic și dacă se lasă stăpânit de teamă și de fuga de ea, disperată sau paroxistică, el se refugiază în iluzie, în vise sau într-o luciditate fără ieșire, care dă la iveală iubirea rănită.

Hristos „coboară” în iad și în moarte, în văgăunile întunecate unde se chinuiește omenirea, pentru a-l smulge întinericului pe fiecare în parte și omenirea întreagă. Hristos face din toate rănilile noastre suferințe, pe care le identifică propriilor Sale răni, tot atâtea izvoare de lumină – „lumina vieții”, lumina Sfântului Duh. La Cana, Hristos transformă în vin toate energiile noastre, pe care le aprinde cu focul Duhului. El dăruiește pământul celor vii, acelora care nu își îngroapă „talanti”, ci îi înmulțesc. Mântuirea nu este numai salvatoare, ci și însușeitoare, dătătoare de viață.

De aceea, atunci când rugăciunea zice: *Mântuiește sufletele noastre*, nu este vorba de un spiritualism, de o mântuire care ar consta în eliberarea sufletelor de temnița trupului. Sufletul, aici, desemnează persoana care transcede și care face posibilă existența întregii noastre ființe, pe care o face opacă sau luminoasă; chiar sclavia ororii se poate transforma în blasfemie sau în

strigat de credință, așa cum arată exemplul contrastant al tâlharilor răstigniți de-a dreapta și de-a stânga lui Hristos. S-ar mai putea spune și că sufletul este viața în unitatea ei, în care vizibilul devine simbolul invizibilului, iar invizibilul, sens al vizibilului. Aceasta se observă bine în anumite texte evanghelice, unde nu se știe exact dacă trebuie tradus prin „suflet” sau „viață”. Sufletul mântuit, impregnat de suflarea Duhului, învadează, începând cu inima – acest „trup din cele mai adânci profunzimi ale trupului”, spune Palama¹⁴ – toate facultățile noastre, toate simțurile, mergând până la universul care ne înconjoară, cel omenesc și cel cosmic. Astfel, se pregătește, se anticipează printr-o saturare de viață – „trupul meu moare, dar eu nu m-am simțit niciodată atât de viu” – învierea morților în unitatea unui Adam total și transfigurarea Cosmosului, când Duhul Sfânt, Duh de înviere, cel Necunoscut, se va revela deplin, prin comuniunea chipurilor, a trupurilor devenite chipuri și a pământului, „chip al chipului”, din care sufletele își vor lua trupurile, în același timp credincioase tainei originare și înnoie la Parusie.

Reluarea adresării directe: „vino”, „Te sălășluiește”, „mântuiește”, amintește că Duhul este o „persoană” ascunsă, dar absolut reală, pe care o auzim grăind și pe care o vedem lucrând în Faptele Apostolilor. O persoană, trebuie specificat, nu în sensul psihologic și social pe care l-a căpătat acest cuvânt, ci un „ipostas”, adică Dumnezeu însuși făcându-se suflarea noastră, adâncimea noastră de taină, viața noastră. Între apartenența

noastră strivitoare la lucruri, la materii, și certitudinea de neînălțurat că suntem *altecva*, există această pânăză de foc, indestructibilă – Duhul.

Și, în fine:

BUNULE

Trebuie să ne întoarcem la conotația ontologică din limbile ebraică și greacă a cuvântului „bun”. În cartea Facerii, la sfârșitul fiecărei zile simbolice a creației, citim: „Și a văzut Dumnezeu că este «tob»” (Fac. 1, 4), termen care se traduce și prin „frumos” și prin „bun”.

Lată de ce în versiunea greacă a Septuagintei, realizată la Alexandria între secolele al V-lea și al II-lea î.Hr., *tob* este tradus prin *kalon*, care înseamnă „frumos”, și nu prin *agathon*, „bun”. Este vorba de plenitudinea ființei care, creată și recreată prin Cuvântul, însuflețită și desăvârșită prin Duhul, reflectă viața divină și, prin om, redevenit în Hristos creator creat, este chemată să se unească cu ea. Vocabular de artizan sau de țărăn, pentru care bunul, dacă este cu adevărat bun, nu poate fi decât frumos. Lăsând la o parte distincțiile noastre care țin de estetică, vom spune că vechile unelte erau frumoase pentru că erau de folos.

Bunătatea este frumusețe a Duhului și desemează acest extaz al lui Dumnezeu în creația Sa, extaz care face, în același timp, unitatea și diversitatea acesteia. „Lucrarea Duhului”, spune Sfântul Dionisie Areopagitul, „constă tocmai în această expansiune a uni-di-

¹⁴ Cf. Jean Meyendorff, *Introducere în studiul Sfântului Grigorie Palama*, Paris, 1959, p. 211.

versiății trinitare, într-o lume în care diferența poate fi sursă de războaie, pentru a o conduce nu la o dizolvare în nediferențiat, ci la o armonie cu atât mai vibrantă cu cât se naște din extrema tensiune a contrariilor. În Duhul, cu adevărat, cele ce se contrazic se potrivesc, spune Heracit, iar din cele ce se deosebesc rezultă cea mai frumoasă armonie”.¹⁵ Căci nu numai unitatea, cum ar crede un spiritualism îmbăcsit, ci și diferența vine de la Dumnezeu și îl definește. Duhul de bunătațe și frumusețe fixează pe veci, în unitatea lui Hristos, chipul unic al fiecărei creaturi. „Întreaga lor ființă va fi salvată și va trăi din plin și de-a pururi”.¹⁶ Duhul, spunea Serghei Bulgakov, este Ipostasul Frumuseții, o Frumusețe care radiază *forța bunăității*.

Aici trebuie discutată tema *îndumnezeirii*: „Dumnezeu s-a făcut om, pentru ca omul să se poată îndumnezei”, spun Sfinții Părinți, nu lepădându-se de umanitatea Sa, ci desăvășind-o în Hristos, sub flăcările Duhului. Sfântul Atanasie din Alexandria preciză: „Dumnezeu s-a făcut sarcofor (purător de trup), pentru ca omul să poată deveni pnevmatofor (purător de Duhul)”¹⁷. Într-adevăr, la omul înduhovnicit, sufletul pătruns de Duhul nu mai este în trup, ci trupul este în suflet și, prin el, în Duhul. Lutul original s-a transformat în trup duhovnicesc, vas al suflării Duhului.

Bunătațea Duhului nu se manifestă numai în transfigurarea uneori evidentă a sfinților, ci în atâtea gesturi umile, care refac neobosit țesătura ființei, pe care o sfășie ura și

cruzimea. Duhul este Cel prin care se împlinește zilnic această țesătură: ca și acele bătrâne cu fața ca un lut crăpat, crisalidă ce se deschide încetul cu încetul, pentru a elibera, în momentul morții, trupul cel din Duh.

Frumusețea Duhului se exprimă în calitatea unei priviri care nu judecă, ci primește și face posibilă existența celui alt, în expresia gurii, leagăn al surâsului.

Tu, care ești bunătațe, Tu, frumusețe, Tu, împlinire în taina unei clipe, vino! Tu, care ești suflarea suflării mele și „viața vieții mele”, cum spunea Fericitul Augustin.

În centrul oricărei sfinte taine, mai ales al Euharistiei, se află, fără doar și poate, *Epicleza*, această rugăciune către Tatăl, ca să trimită pe Duhul Său cel Sfânt „peste noi și peste darurile ce s-au pus înainte” – pâinea și vinul – pentru a integra Trupului lui Hristos pe cei prezenți ca jertfă și jertfa acestora.

Rugăciunea pe care tocmai am comentat-o cu stângăcie este o imensă epicleză, o epicleză a omenirii și a universului, pentru venirea Împărăției, despre care o variantă foarte veche a rugăciunii „Tatăl nostru” ne spune că nu este altceva decât Duhul Sfânt.

¹⁵ Fragment 8.

¹⁶ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Nume divine*, VIII, 9.

¹⁷ Despre întrupare și împotriva arienilor, P.G. 26, 996.

| Rugăciunea Sfântului Eftem Sirul

Doamne și Stăpânul vieții mele,
duhul trândăviei, al grijii de multe
al iubirii de stăpânire și al grăirii în deșert
nu mi-l da mie.

Iar duhul curăției, al gândului smerit,
al răbdării și al dragostei,
dăruiește-l mie, slugii Tale!

Așa, Doamne, împărate,
dăruiește-mi ca să-mi văd greșelile mele
și să nu osândesc pe frațele meu,
că binecuvântat ești în vecii vecilor. Amin.

Rugăciunea Sfântului Eftem Sirul (~306 – 373) marchează slujbele Postului Mare. Este repetată de trei ori și este însoțită de trei metanii mari, închinate cu fruntea până la pământ. Cuvântul „metanie” provine din grecescul *metanoia*, ce desemnează tocmai pocăința ca eliberare a noastră de sub toată stăpânirea acestei lumi.

DOAMNE ȘI STĂPÂNUL VIEȚII MELE

„Doamne” sugerează misterul inaccesibil al lui Dumnezeu cel de dincolo de Dumnezeu. *hupertheos*.

Totuși, El nu-mi este străin, ci mă aduce la ființă prin voia Sa, îmi însușește trupul de lut cu Suflarea Sa, mă cheamă și așteaptă răspuns și devine prin întruparea „Stăpânul vieții mele”. El este cel care dă sens vieții mele, chiar și atunci, și mai ales atunci, când cred că l-am pierdut. „Stăpân”, aici, deși pune în evidență transcendența, nu înseamnă tiran, ci Tată, care se jertfește și mă eliberează, care vrea să mă înfizeze în Sine și îmi respectă infinit libertatea. Fiul Său întrupat, în care este în mod desăvârșit prezent, se naște într-un staul, se lasă omorât de libertatea noastră crudă, înviază, dar nu se revelează decât celor care-L iubesc. Or, acest „stăpân” răstignit rămâne Stăpânul Vieții. Numai El ne poate elibera libertatea, numai El poate transfigura, în Suflul Său dătător de viață, patima obscură a vieții noastre. Măreția acestui împărat constă în aceea că S-a făcut slujitorul nostru. „Am venit în lume ca să slujesc, nu să Mi se slujească”.

Relația mea cu acest Stăpân nu este, deci, una de aservire, de sclavie, ci de liberă încredere. El este „Stăpânul vieții mele”, pentru că El îi este izvorul, pentru că nu conținem s-o primesc de la El, pentru că El este cel Care dă și iar dă, din belșug, un viitor înnoit: „Du-te și nu mai păcătuie” (In. 8, 11).

Nu exist decât prin această iubire extrem de discretă, care mă ridică deasupra oricărei determinări, a oricărei necesități, care se face slujitoare, pentru ca cei ce vor să slujească, să-i devină prieteni. Asceza pe care insistă Postul Mare nu poate fi o adevărată eliberare decât în credință. Iar credința presupune, întâi de toate, riscul încrederii. În Tine, Stăpânul vieții, care Te revelezi într-

un Chip, îmi pun toată încrederea; în cuvântul și în prezența Ta, căci Tu nu ești numai un exemplu, Tu ești Cel nedespărțit, care Te faci limanul nostru, un liman unde nu mai este moarte: „Veniți la Mine, toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi” (In. 11, 28). A se odihni sau a se reaseza, în divin și în uman în același timp, un loc pentru noi, toți orfanii pământului natal, un loc al obiceiurilor înțelepte, al civilizațiilor, în mod cert, aspre și dure, dar un liman de liniște și pace pentru noi, nomazii lipsiți de poezie ai marilor orașe. Acesta ești Tu, limanul și Stăpânul vieții. În acest loc vom săpa catacombele, de unde vor țâșni catedralele viitorului.

DUHUL TRÂNDĂVIEI, AL GRIJII DE MULTE, AL IUBIRII DE STĂPÂNIRE ȘI AL GRĂRIII ÎN DEȘERT, NU MI-L DA MIE

Există o cale. Tu ești Calea. Dar pe această cale sunt obstacole, care definesc condiția noastră fundamentală de ființe păcătoase, cea de care Iisus le-a amintit celor care voiau s-o ucidă pe femeia adulteră.

„Trândăvia” nu este „clinofilia” lui Oblomov, nici lenevirea din diminețile noastre de vacanță. Trândăvia înseamnă uitare, despre care aceștii spun că este „păcatul de căpetenie”. „Uitarea”, adică neputința de a se uimi, de a se minuna sau, pur și simplu, de a vedea. Lipsa trezviei, a agitației pe de o parte, și viețuirea în inerție, pe de altă parte, este un soi de somnambulism. Nici un alt criteriu, în afara utilității, rentabilității și a

raportului calitate-preț. Agitația interioară și exterioră: pentru unii, agenda prea plină, în care orice moment amenință să vină peste celălalt; pentru alții, agenda prea goală, violența și drogurile, slabe sau puternice. Apoi, faptul de a nu mai ști că celălalt există într-o interioritate la fel de profundă ca și a mea, de a nu mă mai opri, cuprins de emoție, la auzul unei melodii sau la vederea unui trandafir, de a nu mai da slavă și mulțumire lui Dumnezeu pentru ele – pentru că totul mi se cuvine. Trândăvia se manifestă și când nu-mi pasă că totul este înădăcinat în taină și că taina locuiește în mine sau când uit de Dumnezeu și de creația Lui. La fel, când nu mai știu să mă accept ca o creatură cu destin veșnic sau când uit de moarte și de ceea ce i-ar putea urma: o nevroză spirituală, ce nu are nimic de-a face cu sexualitatea – care devine un mijloc de a uita – ci cu îndepărtarea de „lumina vieții”, cea care dă sens existenței celuilalt, ca și celui mai neînsemnat fir de praf, mie însumi.

Această uitare, devenită colectivă, deschide drumurile decăderii. Ne spunem atunci că Dumnezeu nu există. Neuroza se accentuează și îngerii perverși ai neantului invadează scena istoriei. Doamne și stăpânul vieții mele, trezește-mă!

Această „trândăvie”, această anestezizare a întregii ființe, insensibilitate, pecetuire a zonei profunde a inimii, exasperare a sexului și a intelectului, duce la descu-rajare, la ceea ce asceții numesc „acedie” – silă de viață, deznădejde. La ce bun totul? Fascinație a sinuciderii, o bătaie de joc generală. M-am săturat de toate, totul îmi e indiferent, iată-mă cinic sau închistat, foarte îmbătrânit

și fără pic de suflet de copil.

Mai poți, vrând să rămâi activ, să te refugiezi în duhul „iubirii de stăpânie” sau în cel al „grăirii în deșert”. Avem nevoie de sclavi și de dușmani, ni-i inventăm noi înșine, îi sacralizăm chiar, așa cum a arătat René Girard. Să stăpânești, să te simți Dumnezeu, să ai dușmani, înseamnă să-i faci pe ei răspunzători de spaimile tale. Torturându-l pe celălalt – pentru că întotdeauna el e cel vinovat – violându-i trupul și, poate, și sufletul, să-l fii la bunul tău plac, pe marginea prăpastiei, dar fără să-l lași să-și aște scăparea în moarte, faci experiența unui soi de atotputernicie, cvasi divină. Prin el mă urăsc pe mine ca ființă muritoare. Călându-l în picioare, îmi batjocoresc propria moarte. Cunoaștem regi-zei și tirani divinizați, căci orice exercițiu al puterii se aureolează cu un fel de sacralitate.

De aceea, primii creștini refuzau chiar cu prețul vieții să spună că Cezar este Domnul. Singur Dumnezeu este Domnul. Alți creștini, în secolul nostru, au refuzat să se închine rasei sau clasei sociale și au plătit pentru asta. Amintindu-ne că trebuie să dăm lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu și Cezarului ce este al Cezarului, Hristos a golit stăpânirea de sacralitate. De-a lungul veacurilor, creștinii nu au făcut-o întotdeauna. Ei au canonizat un împărat care și-a ucis fiul și soția, căci considerau că și-a pus puterea în slujba lui Dumnezeu. Speranță, uneori realizată, a unei puteri care devine slujire. Dar cel mai adesea, ea devine o iluzie costisitoare. În ce măsură este Biserica însăși contaminată de duhul stăpânirii?

În ceea ce privește „vorbirea în deșert”, expresie evanghelică, ea desemnează orice exercițiu al gândirii și al imaginației, care se disociază de uimire, de neliniștea existențială, de mister. Ea ține de orice abordare a omului, care pretinde să-l explice și să-l reducă, neținând seama de ceea ce are în el inexplicabil și ireductibil și de orice abordare a creației, care îi disprețuiește ritmurile și frumusețea. Posedare, iar nu posesie. Himeră a unei arte, care nu mai vrea să fie nupțială.

Trăim într-o civilizație a „vorbelor deșarte”, a imaginilor deșarte, unde nevoile hipertrofiate pervertesc dorința, unde banii condiționează visele, unde publicitatea devine opusul ascezei. De aceea, așteptăm un cuvânt al vieții, al morții date în vileag, un cuvânt plin de liniște, un cuvânt de viață și înviere.

IAȚ DUHUL CURĂȚIEI, AL GÂNDULUI SMERIT, AL RĂBDĂRII ȘI AL DRAGOSTEI, DĂRUIEȘTE-L MIE, SLUGII TALE

În fiecare cerere ne recunoaștem „slugi”, creaturi re-create printr-o suflare care vine din profunzimile sufletului nostru. Rugăciunea nu este numai o simplă meditație, ea este *întâlnire*, intrare în relație, convorbire, spunere vechei monahii. Căci Dumnezeu ne grăiește prin Scriptură, prin ființe și lucruri, prin diferite înțepănări din existența noastră și chiar prin prezența Sa; cuvinte tăcute, pline de dulceață, flăcări care aprind inima (și nu vorbărie mincinoasă, nerușinată, amăgitoare). Numai

O asemenea rugăciune poate rupe cercul magic a ceea ce numim *philautia*, narcisism metafizic, duh de stăpânire, de autosuficiență. „Virtuțile” pe care le enumeră rugăciunea și care coexistă pentru a se uni, își au, astfel, punctul de plecare în *credință*. Din această perspectivă, virtutea nu este numai morală, ea participă la umanitatea lui Hristos îndumnezeită, în care virtualitățile umanului sunt duse la desăvârșire prin unirea cu Numele divine pe care le reflectă.

„Curăția” este departe de a se referi numai la înfrânare, conform unei accepțiuni moralizatoare și înguste. Ea evocă, mai degrabă, integrarea și integralitatea. Cel curat nu mai este scindat, antrenat ca o frunză în bătaia vântului, de valurile unui *eros* impersonal. El integrează *eros-ul* în comuniune, forța vieții într-o existență personală, bazată pe relație. Călugărul, pentru care curăția este, într-adevăr, înfrânare (dar nu orice înfrânare este curată, castă), își consumă *eros-ul* în *agapi*, în întâlnirea cu Dumnezeu cel viu, întru totul personal, în admirația nesfârșită – durere și apoi uimire – pentru Răstignitul care a biruit moartea. Numai atunci, el poate să vină în întâmpinarea celorlalți cu o atenție dezinteresată, ca un bătrân-copil, ca un „bătrân frumos”, unit cu Hristos în veșnicie.

Pentru bărbatul și femeia care se iubesc sincer și care își sunt credincioși unul altuia, curăția este, în Hristos Cel unit cu Biserica Sa, ca un Dumnezeu care se unește cu umanitatea și cu pământul ei în lumina uni-diversității trinitare. Curăția este, deci, pentru doi oameni, transformarea – agapică și ea – a *eros-ului* în limbaj al unei înțelineri, în exprimare a persoanelor în căldura unei desco-

periri reciproce și răbdătoare. Iar copilul, micuț musafir necunoscut și neașteptat, sau, dimpotrivă, prea mult așteptat, apare mereu la timp pentru a împiedica iubirea să se închidă în ea însăși, într-o parodie de absolut.

Curate pot fi: un gând, un cuvânt, o expresie pe care le străbate cu toată sinceritatea această puritate fundamentală, acest respect al trupului, această subordonare a vieții unei taine, care o împacă și-i redă unitatea. Biblia respinge extazul impersonal al prostituției sacre, dar pune accentul pe „*cântarea cântărilor*” unei întâlniri căutate, pierdute, regăsite, căci Dumnezeu este Cel „de-a pururi căutat”, spunea Sfântul Grigorie de Nyssa, dar și pe credincioșia smerită, căci Dumnezeu este și Cel de-a pururi credincios.

„Smerenia” înscrisă credința în existența de zi cu zi. Nu am nimic al meu care să nu-mi fie dat. Fragil, gata să se rupă atât de adesea, firul vieții mele nu este păstrat și reînnotat decât prin voința de neînțeles a Altuia. „Smerenia este un dar al lui Dumnezeu însuși și un dar care vine de la El”, spune Sfântul Ioan Scărarul, căci s-a zis: „Învățați, nu de la îngeri, nici de la oameni, ci de la Mine – de la Mine, care rămân în voi; de la lumina și lucrarea Mea în voi – căci sunt blând și smerit cu inima, cu gândul și cu duhul, și veți găsi pace pentru sufletele voastre și eliberarea de războiul gândurilor”¹⁸. Smerit este vameșul din parabolă, care, neputându-se pretinde virtuos, ca un disprețuit colaborator al puterii ce se află, nu contează decât pe mila lui Dumnezeu, în timp ce fa-riseul, prea bun, după părerea lui, nu mai are nevoie de

¹⁸ Sfântul Ioan Scărarul, *Scara* 25, 3.

un Mântuitor. Omului perfect, sigur pe el, mândru de virtutea lui, nu-i mai lasă loc și lui Dumnezeu în lume, pentru că îl ocupă el pe tot. Cel smerit, dimpotrivă, se deschide grațioasă mântuirii, o primește cu recunoștință și își îmbracă inima în haină de sărbătoare.

Smerenie, *umilință, humus*: nu strivire, ci rodire. Smerenia este activă, ea ară pământul, îl pregătește pentru ca să dea rod însoțit atunci când va trece Semănătorul. Smerenia este o virtute pe care o vedem la celălalt, dar pe care n-o putem vedea la noi înșine. Cel care ar spune: „sunt smerit”, ar fi un biet înfumurat. Smerit devii fără să-ți propui, prin ascultare, detașare, prin respectul tăinei, în grațuitatea sa, prin deschidere către primirea harului. Și, mai ales, prin „frica de Dumnezeu”, care nu este teroarea sclavului în fața unui stăpân aspru care pedepsește, ci spaima subtilă de a nu-și pierde viața în iluzie, în pântecelul mereu nesătul al eului, în balonul umflat cu aer al patimilor. „Frica de Dumnezeu” ne face smeriți și ne eliberează de teama de lume – sunt liber pentru că nu mai am nimic, spune un personaj din *Primitul cerc* al lui Soljenitîn, ce se transpune, încetul cu încetul, în această teamă umită la care ajunge orice mare dragoste.

Smerenia se materializează și în puterea de a acorda atenție celuilalt, unui copac, insectei pe care o zărim în treacăt, chiar unui nor efemer, dar atât de frumos, timp de o clipă. Smerenia face posibilă trezirea, putința de „a vedea tainele slavei lui Dumnezeu ascunse în ființe...”¹⁹. Este temelia și consecința „virtuților”, și una și celalalte

¹⁹ Sfântul Isaac Sirul, *Tratate ascetice*, tratatul 72.

ascunse privirilor noastre. Smerenia este o sensibilitate la înviere a întregii ființe.

Dacă nu putem ști nimic despre smerenia cu nepuțință de sesizat, putem, totuși, afla multe despre răbdarea pe care ne-o cer umilințele vieții acesteia. Ceea ce noi căutăm în înfrânare, voi veți găsi în răbdarea în fața greutăților inevitabile, chiar tragedii ale existenței – le spun călugării celor rămân să trăiască în lume. Răbdarea este, cu adevărat, un monahism interiorizat și opusul deznădejdii, care atât de adesea vine din dorința adolescență de a avea totul și asta fără întârziere. Răbdarea a făcut-o pe Tereza de Lisieux să-și transforme nerăbdarea în nevoie de sfințenie. Răbdarea se încrede în timp; nu numai în timpul comun, în care moartea are ultimul cuvânt, timpul care consumă, desparte și distruge, ci în timpul greu de eternitate, pe care ni-l dăruiește învierea. Timpul care se îndreaptă spre moarte este cel al neliniștii, cel care merge spre înviere, timpul speranței. Astfel, răbdarea este atentă la maturăți, uneori paradoxale, ca cea a bobului de grâu, care moare ca să aducă mult rod. Ea știe, într-adevăr, că experiențele extreme pot deveni etape, rupturi de nivel quasi-inițiatice, atunci când ele ne aduc la picioarele crucii celei de viață făcătoare și revarsă în noi apa vie a botezului. Când Dumnezeu pare că m-a pășit, când privirea celuialt mă desființează sau încremenește în moarte, când speranțele colective și personale se năruie, răbdarea nu cade. Prin aceasta, ea se aseamănă cu dragostea, despre care Sfântul Apostol Pavel ne spune că „toate le iartă, toate le crede, toate le nădăduiește, toate le rabdă” (1 Cor. 13, 7).

Părinții au amintit, adesea, de „răbdarea lui Iov”, iar Dostoevski și Berdiaev și de revolta sa. Nu este o revoltă goală, ci ea vine tot dintr-un fel de credință. Iov refuză teodiceele dulcele ale teologilor „de cameră”, deoarece știe că Cineva îl caută prin experiența însăși a răului.

„Răbdare în azur” sau răbdare în mijlocul tenebrilor, poetul²⁰ are dreptate:

*„Fiecare atom de liniște
Este șansa
Unui fruct copț”.*

Într-adevăr, totul culminează în dragoste, care constituie sinteza tuturor „virtuților”, a căror esență este Hristos. Eliberarea, prin răbdare și speranță, de „patimile” nerăbdătoare și deznădădute, permite agonisirea a ceea ce se cheamă *apatheia*, care nu este nepăsarea stoică, ci libertatea, disponibilitatea interioară de a participa la „dragostea nebună” a lui Dumnezeu pentru făpturile Sale. Sfântul Simeon Noul Teolog spunea despre omul care se sfințește că devine „un sărac plin de iubire frățească”²¹. Sărac, pentru că se leapădă de funcțiile lui, de importanța lui socială (sau ecleziastică), de nevrozele și de obsesiile sale, pentru că se deschide, în același timp, lui Dumnezeu și apropielui, fără să despartă rugăciunea de slujirea fratelui. El va putea atunci să deosebească chipul celuialt în spatele atâtor măști

²⁰ Paul Valéry.

²¹ cf. Basile Krivocheine, *În lumina lui Hristos, Sfântul Simeon Noul Teolog*, cap. 1: „Un sărac plin de iubire frățească”, Editura Chevetogne, 1980, p. 13-25.

ale urăteniei și ale păcatelor, așa cum face și Iisus în evanghelii. Și-i poate împăca pe cei ce se urăsc și ar vrea să distrugă lumea.

Scena judecării din capitolul 25 de la Matei, arată că exercițiul iubirii active – să hrănești, să primești, să îmbraci, să îngrijești, să eliberezi – nu are nevoie să-L servească direct pe Dumnezeu, căci omul este pentru om o taină a lui Hristos, „omul-maxim”²². O taină ascunsă, dar reală. Tot avva Antonie mai spune: „Viața și moartea sufletului nostru depind de aproapele nostru”. Într-adevăr, dacă îl câștigăm pe fratele nostru, îl câștigăm pe Dumnezeu. Dar dacă-l smintim pe fratele nostru, păcătuim împotriva lui Hristos²³. Iar Sfântul Isaac Sirul povățuiește: „Frate, iată cum te îndemn: fie ca balanța milei tale să se încline până când îți vei simți inima cuprinsă de toată mila lui Dumnezeu pentru lume”²⁴.

AȘA, DOAMNE, ÎMPĂRATE,
DĂRUIEȘTE-MI CA SĂ-MI VĂD GREȘELILE
MELE ȘI SĂ NU OSÂNDESC PE FRATELE MEU,
CĂ BINECUVÂNTAT EȘTI ÎN VECII VECILOR.
AMIN

Ultima cerere denunță, dă pe față una dintre formele cele mai îngrozitoare ale păcatului, în plan personal,

²² Nicolas de Cuse, *Predici*, 49, De pace fidei, 444; De cribatone, *Alchorani*, 507.

²³ Sfântul Antonie cel Mare, *Patetrical egiptean*, Apotege, 9; Antonie, 11 (trad. rom.).

²⁴ *Tratate ascetice*, tratatul 34.

ca și în plan colectiv: să te justifiți încriminând, să te autodivinizezi osândind, să urăști, să disprețuiești, să desfințezi cu conștiința curată a dreptului.

„A-ți vedea greșelile” înseamnă să te supui primului îndemn evanghelic: „Pocăiți-vă, că s-a apropiat Împărăția Cerurilor” (Mt. 3, 2). Când lumina se apropie, ea alungă întunericul din noi. Omul care se descoperă astfel și ale cărui minte și inimă – care se identifică în Biblie – se cercetează pe sine, își înțelege dimensiunea propriei rătăcirii, a pierzării, în care îi duce și pe alții, sau a neantului, care îl pândeste și îl stăpânește deja, a prăpastiei peste care a aruncat doar câteva scânduri fragile, și acelea rupte. Aceasta este „aducerea aminte de moarte”, despre care vorbesc asceții: demascarea neînștii fundamentale pe care ne-o înăbușim, dar care se exprimă în ura față de aproapele, în nevoia neună de a-l judeca, de a-l osândi. Dar dacă cugetarea la moarte este însoțită nu de bașjocură, ci de credință, ea va da la iveală, neclintit, între noi și neant, pe Hristos, biruitorul iadului. În El, orice dezbinare e depășită, ca și păcatul și moartea. Nu mai sunt judecat, ci mântuit; de aceea, nici eu nu sunt chemat să judec, ci să salvez.

„A-ți vedea păcatele” nu înseamnă să stai să socotești orice călcare de poruncă, ci să te simți sufocat, înecat, pierdut și zbătându-te zadarnic în această pierzanie, să înțelegi că ai trădat iubirea și să te disprețuiești pe tine însuși. Înseamnă să te cufunzi în apele morții, spre a le transforma în ape ale botezului. Să mori de acum în Hristos, pentru a renaște în suflarea Sa și pentru a te regăsi în casa Tatălui. „Mai mare lucru este să-și vadă

cineva păcatele decât să învieze din morți”, spune o vorbă veche. Căci a-ți vedea păcatele înseamnă să treci prin cea mai cruntă moarte, în timp ce, după renașterea prin botez, viața sporește în tine fără să-ți dai seama, pentru că ai devenit un „făcător de pace”. Cu toate acestea, trebuie „să-ți verși sângele inimii”, spunea starețul Siluan de la Muntele Athos, pentru a zdruncina negații, pentru a topi împietrirea unor inimi și pentru a putea cere de la Dumnezeu mântuirea tuturor.

Cel care-și vede păcatele și nu-l judecă pe fratele său, va putea, într-adevăr, să-l iubească. Sunt destul de scărbît de mine însumi pentru a mai putea fi dezamăgit de altcineva. Știu că omul, după chipul lui Dumnezeu, este taină și iubire, dar mai știu că această iubire se poate schimba în ură. Respect Taina și nu aștept nimic în schimb. Trimite-mi Tu, Doamne, iubirea, căci ea este rodul harului Tău.

Să binecuvântăm, deci, să încercăm să devenim nu ființe de posesiune, care stăpânesc și sunt stăpânite, ci ființe de binefacere. Reciprocitate fără margini a binecuvântării: să-L binecuvântăm pe Dumnezeu care ne binecuvintează, să binecuvântăm tot ceea ce există, în lumina Sa, fără să uităm că binecuvântarea, pentru a nu se transforma în „grăire în deșert”, trebuie să devină „binefacere”. Da, să punem în practică binecuvântarea primită, să ne supunem la tot ce este viață, pentru a o împlini și pentru ca ea să devină binecuvântare.

Rugăciunea Sfântului Eftrem sugerează exact ce este, de fapt, asceza: post, dar nu numai de hrană a trupului, ci și de toropeală a sufletului, pentru ca să nu mai trăim

numai cu pâine (imagini, sunete, provocări), ci „cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu” (Mt. 4, 4). Să posim de patimi, de dorința de a stăpâni și de a osândi, pentru a atinge adevărata libertate de care vorbea Sfântul Ioan Scărarul: „Fii ca și un împărat întru lumina ta, stai ridicat întru smerenie, poruncind răsului din tine: Du-te, și se duce (Matei 8, 9), lacrimilor dulci: Veniți, și vin, iar trupului care nu mai este tiran, ci slugă: Fă aceasta, și face”²⁵.

²⁵ Sfântul Ioan Scărarul, *Scara*, 7, 3.

| *Cuprins*

TATĂL NOSTRU / 7

ÎMPĂRATE CERESC / 45

RUGĂCIUNEA SFÂNTULUI EFREM ȘIRUL / 65

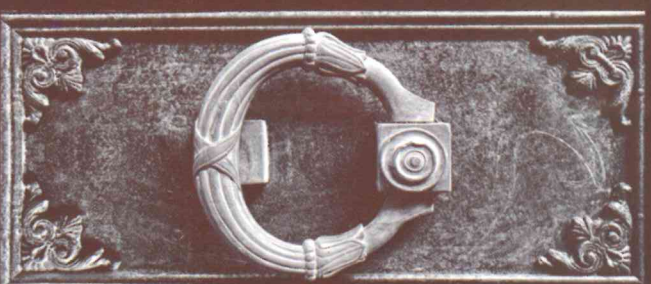
Olivier Clément

„*Tatăl nostru* este rugăciunea pe care Iisus a dat-o ucenicilor Săi și pe care Biserica ne-o transmite la rândul ei. În felul acesta, Biserica ne face să pătrundem în rugăciunea lui Iisus, care constituie înșăși ființa ei. Căci trebuie să înțelegem că toată bogăția liturgică a Bisericii, toată moștenirea ei ascetică și duhovnicească nu sunt nimic altceva decât simbolul și calea întâlnirii noastre cu Hristos și a vieții noastre în Hristos.

Duhul ni-l dă pe Hristos, care, la rândul Său, ne dă Duhul. Pe Acesta îl primim «pentru viața lumii», în Trupul eclezial al Celui înviat, care smulge pe toți oamenii din neant. *Rugăciunea către Sfântul Duh* ne deschide sufletele către această suflare de viață, de comuniune, de libertate.

Dar nimic durabil nu se poate câștiga fără o asceză de încredere și smerenie. *Rugăciunea de pocăință a Sfântului Efrem*, care era supranumit în secolul al IV-lea «harta Sfântului Duh», ne arată în același timp piedicile și drumul pentru a ajunge la acea «dragoste» rară și greu de atins, care este «sinteza tuturor virtuților».

Olivier Clément

TREI RUGĂCIUNI

REÎNTRĂGIREA
Colina

